

FÖRDELNING AV SAMISKA NATURRESURSER

Ett plågsamt ämne för samer och i ännu högre grad för staten

Utredning initierad av SAMERNA:s styrelse den 28 februari 2006

Till styrelsen för riksorganisationen SAMERNA

Den 28 februari 2006 gav styrelsen mig i uppdrag att ”utarbete ett resursfördelningsprogram”. Av direktiven framgår att det är fråga om en uppföljning av programmet Siida-framtidens sameby. Samma dag gav styrelsen för partiet SAMERNA mig uppdraget att granska Jakt- och fiskerättsutredningen (SOU 2005:116). Den 30 mars 2006 har jag överlämnat min granskning av den utredningen.

Den tid som har stått till mitt förfogande rörande resursfördelningsprogrammet har således varit drygt en månad. Av den anledningen får denna utredning karaktären av en inriktning för hur de samiska resurserna kan fördelas, dels mellan olika grupper av samer och dels mellan samer och majoritetsbefolkningen, i första hand orsbor som lever inom renskötselområdet. Detta arbete kan med fördel studeras tillsammans med min granskning av utredningen JAKT OCH FISKE i samverkan (SOU 2005:116)

Jag föreslår att ytterligare steg tas för att fortsätta arbetet med fördelningen av samernas gemensamma resurser.

Härmed överlämnar jag mitt arbete, som enligt direktiven skulle ha överlämnats den 5 maj 2006. Styrelsen har dock beviljat mig ytterligare några dagars utredningstid..

Jokkmokk den 10 maj 2006

Lars Wilhelm Svonni.

INNEHÅLL

Sammanfattning.....	4
1 Inledning.....	8
1.1 Samiskt självbestämmande.....	8
1.2 Framtidens sameby.....	11
1.2.1 Granskning av lagförslagen.....	19
1.2.2 Sammanfattning av lagförslagen.....	28
1.3 ILO:s konvention nr 169.....	31
2 Nuvarande regler.....	34
3 Resurserna.....	46
3.1 Förhållanden i Kanada.....	46
3.2 Renbete.....	51
3.3 Fiske.....	52
3.4 Jakt.....	54
3.5 Byggrätt.....	59
3.6 Motorfordon.....	59
3.6.1 Helikopter och sjöflyg.....	60
3.6.2 Snöskoter.....	60
3.6.3 4-hjulingar.....	60
3.6.4 Motorbåt.....	60
4 Resursernas indelning.....	61
4.1 Allmän bakgrund.....	61
4.2 Vem behöver resurserna?.....	68
4.2.1 Jakt och fiske som ingår i rättighetshavarens näringsbas..	68
4.2.2 Rättighetshavarens jakt och fiske till husbehov.....	68
4.2.3 Övriga rättighetshavares jakt och fiske.....	68
4.2.4 Upplåtelser till ortsbor.....	69
4.2.5 Övriga upplåtelser.....	69
5 Mina förslag.....	71
6 Avslutande synpunkter.....	73

SAMMANFATTNING

Frågan om resursfördelning, som denna ”snabbutredning” har behandlat, har varit föremål för ständiga diskussioner i det samiska samhället. Dels är det fråga om ett internt samiskt ämne, dels om fördelningen av resurserna mellan samer och icke-samer. Utgångspunkten för SAMERNA:s hållning, sedan åtminstone 1999, är reglerna i ILO nr 169, som Sverige förväntas ansluta sig till inom kort.

Mitt uppdrag

Av direktiven framgår att jag skall föreslå hur vissa resurser i renskötselområdet kan fördelas dels mellan olika grupper av samer och dels mellan samer och majoritetsbefolkningen. Direktiven har förtydligats vid ett sammanträffande med SAMERNA:s styrelse i Östersund den 28 april 2006. Förslagen i denna utredning har fått karaktären av en inriktning, varför vissa avsnitt bör överarbetas i senare utredningar. Programmet Siida-framtidens sameby innehåller en rad lagförslag, medan jag, inom ramen för detta arbete, inte har haft möjlighet att analysera hur lagstiftningsförslag kan utformas.

Utgångspunkter

Det viktigaste dokumentet, som utgångspunkt för detta arbete, har varit programmet Siida-framtidens sameby, som underställdes SAMERNA:s kongress år 2000. Kongressen fastställde inriktningen enhälligt. Året innan hade kongressen fastställt inriktningen för samiskt självbestämmande i programmet Samiskt självbestämmande. Dessa två program har i sin tur haft ILO nr 169 som stöd för förslagen, liksom i viss mån Europeisk konvention om kommunal självstyrelse. Företrädare för statsmakten har med jämna mellanrum uttalat att samerna måste tillerkännas ökat självbestämmande, medan statliga utredningar, ex Jakt- och fiskeutredningen (SOU 2005:116) föreslår inskränkningar, med hänvisning till hur den har tolkat regeringens direktiv. Ett undantag från inskränkningens vilja är Sametingsutredningen (SOU 2002:77), som på fyra punkter föreslog reformer som överensstämmer med de förslag som SAMERNA:s kongress 1999 hade fastställt.

Den samiska rätten

Idag specificeras den samiska rätten i 1 § rennäringslagen (1971:437). Samernas egen uppfattning om rätten överensstämmer i allt väsentligt med stadgandet i denna paragraf, om man bortser från inskränkningarna i 11 § samma lag. Nämnas skall dock de processer som pågår, där samer hävdar ensamrätt till marken, varvid den s k renskötselrätten skulle upphöra på dessa markbitar om de processande samerna får rätt i domstolar. SAMERNA:s utgångspunkt, redovisad bl a i programmen Samiskt självbestämmande och Siida-framtidens sameby är att alla samer omfattas av rätten och åberopar framför allt artiklarna 1, 13 och 14 i ILO:s konvention 169. Fram till slutet av 1980-talet accepterade storsamhället fullt ut att rätten var en ensamrätt för samer. Därefter har den ena attacken efter den andra gjorts för att konfiskera samernas ensamrätt, dels genom statliga utredningar och dels även med riksdagsbeslut, åtminstone myndigheters och statliga utredningars tolkning av riksdagsbesluten.

Resurserna

Inom det samiska området finns givetvis resurser som normalt inte räknas som samiska, framför allt malm i gruvorna, vatten till vattenkraft och skog till virkesproduktion och pappersmassa. I andra delar av världen där det finns urbefolkningar har dessa erhållit kompensation för att statsmakterna tillgodogör sig dessa naturtillgångar. Mitt uppdrag har emellertid inte varit att utreda den delen utan endast hur de resurser som traditionellt och i lagstiftning betraktas som samiska.

Renbetet

Den viktigaste resursen är naturbetet för renar. Omräknat till renfoder (pellets) utnyttjar rennäringen i Sverige 20–30 miljoner kg/år. Renbetet har skyddats starkt av Sveriges riksdag, åtminstone sedan tillkomsten av första renbeteslagen 1886 och fram till mitten av 1990-talet, då Sveriges domstolar inte ansåg sig behöva rätta sig efter riksdagens uppfattning. Nu har även gränsdragningskommissionen (SOU 2006:14) föreslaget betydande inskränkningar i det fria naturbetet för renarna. Det avser framför allt förhållandena i Härjedalen.

Fiske

En viktig resurs är fisket, dels till försäljning och dels till husbehov men också som rekreation. Till skillnad mot vad som gäller renbete finns andra än samer som gör anspråk på att kunna fiska i samiska vatten. Stora markägare brukar vanligtvis upplåta den egna rätten till andra om de själva inte behöver tillgodogöra sig all fisk som vattnet producerar. Som enda rättighetshavare (förutom några få enskilda markägare) på renbetesfjällen och ovanför odlingsgränsen skall samer kunna upplåta den egna rätten till andra. Jag bedömer att utrymme också finns för att upplåta den samiska fiskerätten till icke-samer boende i vissa fjällkommuner. Även sportfiske med krok kan upplåtas till övriga medborgare i Sverige och till utländska turister. Jag har inte funnit anledning att tro att det är möjligt för samer att upplåta den egna fiskerätten mellan odlingsgränsen och lappmarksgänsen.

Av uppgifterna i SOU 2005:116 framgår att länsstyrelsernas upplåtelseintäkter för fiske år 2004 uppgick till drygt 5 miljoner kronor för de tre länen tillsammans.

Jakt

Beträffande jaktresurserna inom samernas marker ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen och även på mark mellan odlingsgränsen och lappmarksgränsen är det framför allt fördelningen av älg som vållar problem. Dels är rättighetshavarna (enl RNL och ILO 169) själva beroende av tillgång på möjligheter till älgjakt. Dels har länsstyrelserna sedan lång tid tillbaka upplåtit samernas rätt med stöd av 32 § rennäringslagen. En betydande del av dessa upplåtelser har gjorts till samiska "ortsbor", men som enligt programmet Siida- framtidens sameby och ILO 169 själva är rättighetshavare. Uppenbarligen har samerna i allt väsentligt accepterat att deras jakträtt kan upplåtas. Jag har inte funnit anledning att föreslå inskränkningar i ortsbornas möjligheter till älgjakt, men "ortsbor", som är samer skall kunna jaga med stöd av att de är samiska rättighetsinnehavare.

När det gäller småvilt skall i första skedet alla samer fritt få jaga på samisk mark inom sin siida. Med hänvisning till författningskommentaren till 1 kap, 9 § siidalagen (kongressbeslut 2000) föreslår jag dock att vissa områden skall kunna undantas från allmänt jaktområde om någon same under vissa tider av året behöver det speciella området för jakt exempelvis på ripa, om sådan jakt ingår i hennes/hans näringsfång. Beträffande den småviltjakt som icke-samiska ortsbor i vissa inlandskommuner bedriver föreslår jag att upplåtelseavgifterna skall, om inte tas bort helt, åtminstone minimeras. Däremot skall jägare boende utanför dessa kommuner få ökade avgifter för jakten. Jag har också övervägt om jägare och fiskare boende utanför renskötselområdet samt utlänningar skall betala ännu högre avgifter än personer boende inom renskötselområdet, men jag har inte funnit anledning att i detta skede föreslå det.

Länsstyrelsernas intäkter av jaktupplåtelser 2004 uppgick till cirka 11 miljoner kronor.

Byggrätt m m

En annan resurs som samer har är rätten till virke, dels till bostadshus och dels till andra byggnader för renskötsel, jakt och fiske. Avverkning av skog för byggnader för samer har inte ifrågasatts av statsmakten eller majoritetsbefolkningen. Inte heller rätten att uppföra byggnader. Det är dock inte möjligt att varken ha en allmän samisk avverkningsrätt eller byggrätt. Sådana rättigheter bör i första hand tillkomma de samer som för sin näringsutövning är beroende av sådan rätt.

Motorfordon

Motorfordon är givetvis inte någon naturresurs, men det är en begränsande faktor för att tillgodogöra sig naturresurserna. Den okontrollerade motorfordonstrafiken på samernas marker gör att varken fisket eller jakten kan kontrolleras på ett tillfredsställande sätt. Framför allt är det fisket i mindre sjöar och i viss mån småviltjakten som sannolikt överutnyttjas. På samma sätt som vad som gäller inom nationalparkerna bör också varje flygresor som i första hand icke-samer gör inom samernas marker på renbetesfjällen och ovanför odlingsgränsen bli underställd acceptabel kontroll.

Vem behöver resurserna?

Under den korta tid som har stått till mitt förfogande har jag kommit fram till att samer som för sin samiska näringsutövning är beroende av naturresurserna också skall prioriteras när det gäller kvantitet. Det innebär emellertid inte att övriga samer skall fråntas själva rätten. Mina förslag bygger på att den samiska rätten för alla samer är odiskutabel, men att samer accepterar att de samiska näringsutövarna skall få större del av resurserna än de samer som har civila arbeten. Många av dem bor dessutom långt borta från den siida som de tillhör. Med förslaget hoppas jag också finna acceptans från framför allt ortsbör (icke-samer) att samerna faktiskt är jämställda med markägare vad gäller jakt- och fiskerätt ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen. Ett sådant förhållande har slagits fast av Högsta domstolen och Sveriges riksdag. Staten som eventuell markägare saknar jakt- och fiskerätt på samernas marker på renbetesfjällen och ovanför odlingsgränsen. Staten saknar också jakt och fiskerätt mellan odlingsgränsen och lappmarksgränsen.

De som i första hand behöver de gemensamma samiska resurserna är de samer som har sin ekonomiska bas i rennäring, jakt, fiske och slöjd samt övrig samisk konstnärskap. Förslaget är således ett avsteg från reglerna i 11 § rennärlagslagen men helt i harmoni med ILO 169. Utöver det har samer som bor i anslutning till samernas marker på renbetesfjällen och ovanför odlingsgränsen samt på skogssamernas året-runtmarker stort behov av möjligheter till jakt- och fiske till husbehov. Den samiska rätten gäller dock också samer (ILO 169) som bor långt bort från den siida som de tillhör och skall därför, i varje fall, kostnadsfritt få disponera de egna markerna till jakt- och fiske för rekreation. Om de också skall omfattas av rätten till jakt- och fiske till husbehov m m, får en siida avgöra från fall till fall.

Ortsborna (icke-samiska) har också behov av möjligheter till jakt och fiske. Idag torde det vara så att de flesta av dem tror att det är statens rätt som upplåts till dem. I själva verket är det samernas rätt ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen som länsstyrelsen upplåter. Jag har tyckt mig finna utrymme för att ortsborna (icke-samer) skall kunna jaga och fiska i samma utsträckning som idag. Jag har till och med funnit att upplåtelseavgiften kan bli lägre för dem, medan avgiften för övriga jakt- och fiskeintresserade kan höjas.

Vem upplåter?

Idag är det länsstyrelsen som med stöd av 32 § rennärlagslagen gör upplåtelseerna. Jakt- och fiskerättsutredningen föreslår att det istället är en samverkansförening som skall ges rätten att meddela upplåtelser. Utredningens analys av rättsförhållandena är dock närmast att betraktas som absurda. Utredningens uttryckliga vilja att konfiskera hälften av den samiska rätten på samernas marker på renbetesfjällen och ovanför odlingsgränsen kommer Sveriges riksdag med stor säkerhet att ogilla.

SAMERNA har, i sitt kongressbeslut 1999, hävdade att det under Sametingets styrelse bör inrättas en myndighet, som ansvarar för samisk mark och markutnyttjande. Jag har inte funnit skäl att föreslå något annat. Sveriges riksdag (prop 1991/92:9) har beslutat att det skall skapas älgskötselområden och det förefaller vara ett beslut som utan vidare kan verkställas inom samernas marker på renbetesfjällen och ovanför odlingsgränsen. Siidans territorium blir ett älgskötselområde. Det är i sammanhanget naturligt att en myndighet under Sametingets styrelse skapar regler för älgskötselområdet med beaktande av riksdagsbeslutet. Enligt riksdagen skall älgskötselområdet bli a

själv bestämma om avskjutningens omfattning. Enligt programmet Siida-framtidens sameby skall siida bestämma om fördelning av jakten och fisket samt om upplåtelser till icke-samer. Den ordningen gillar jag.

Mark mellan odlingsgränsen och lappmarksgränsen

Området mellan dessa gränser är svårbedömt och jag har därför inte lagt ner så mycket tid på att formulera förslag som är juridiskt oantastliga. Huvudproblemet är att all mark mellan dessa gränser, varken kan kallas för samernas mark, statens mark, mark under statens omedelbara disposition eller kanske mark "anvisad till lapparnas uteslutande begagnande". Marken har staten sålt till ASSI Domän AB i samband med den s k bolagiseringsprocessen i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet. Numera ägs samma marker till största delen av ett annat statligt företag, Sveaskog AB. Såväl ASSI Domän AB som Sveaskog AB har emellertid sålt förhållandevis stora arealer till enskilda människor, icke enbart till svenska medborgare.

Vad värre är; Svenska Samernas Riksförbund välsignade bolagiseringsprocessen vid sitt landsmöte 1992. Innan bolagiseringsprocessen var mindre än 10 % av markerna behäftade med lagfart. I dag ägs all denna mark med lagfart. Icke desto mindre kan samer inom sin siida mellan odlingsgränsen och lappmarksgränsen, på juridisk grund, hävda att hälften av jakt- och fiskerätten tillkommer dem, liksom givetvis rätten till virkesuttag samt byggnadsrätt. Sammanfattning av rätten rörande skogssamiskt område är sannolikt denna: Samerna har ensamrätt till renbete. Markägaren har ensamrätt till kommersiell skogsavverkning. Rätten till jakt och fiske är delad mellan markägaren och siidamedlemmen. Markägaren kan upplåta sin del av jakten och fisket.

I mitt arbete med granskningen av Jakt- och fiskerättsutredningen (SOU 2005:116) har jag, på juridiska grunder, givetvis inte kunnat göra något annat än underkänna de förslag som utredningen har beträffande samverkansföreningar. Tiden kan dock vara mogen att samer och ordsbor i samverkan börjar bearbeta regering och riksdag för att 1) ena parten, ordsborna skall få behålla de nuvarande möjligheterna till jakt och fiske åtminstone i oförändrad omfattning och att 2) den andra parten, samerna, inte skall utsättas för ytterligare inskränkningar i själva rätten.

1 INLEDNING

Med hänvisning till direktiven för detta arbete redovisar jag under detta kapitel en sammanfattning av de beslut som har legat till grund för de förslag som jag lämnar i kap 5. Därutöver redovisas vissa artiklar i ILO:s konvention nr 169, som på något sätt rör frågan.

1.1 Samiskt självbestämmande

Den 28 maj 1999 anordnade SAMERNA den hittills största konferensen rörande samiskt självbestämmande. Föredragshållare på den konferensen, som hölls i Arvidsjaur, var sameminister Margaretha Winberg, premiärministern på Färöarna Anfinn Kallsberg, presidenten för Nunavut Implementation Commission John Amagoalik, representanten för Maori Legal service Ani Mikaere, representanten för Hanti-Mansi regionala parlament Sergei

Marochkin, Sametingets styrelseordförande Per Mikael Utsi, Sametingets (Norge) vice president Ragnhild Nystad, representanten för Samiskt Parlamentariskt Råd Nils Tomas Utsi samt ILO-utredningens sekreterare Marie Hagsgård. Utöver föredragshållarna gav Sametingets dåvarande kanslichef Lars Nila Lasko en introduktion inför konferensen. Samerådets dåvarande ordförande Lars Anders Baer öppnade och avslutade konferensen. Konferensen leddes av Sametingets dåvarande ordförande Lars Wilhelm Svonni.

Dagen efter, den 29 maj 1999, antog SAMERNA:s kongress i Arvidsjaur enhälligt inriktningen i programmet Samiskt självbestämmande. I det följande redovisas en sammanfattning av programmet. Det kan tilläggas att hela programmet finns på www.samerna.se.

Huvuddragen i programmet Samiskt självbestämmande

Programmet är ett ramdokument för samiskt självbestämmande. Den kan också betecknas som ett program för återställande av samiskt självbestämmande, som samerna hade innan Sverige koloniserade det samiska området.

Samer i fyra (4) nationalstater

SAMERNA (i forts SA) vill inte arbeta för att det skapas en samisk stat i traditionell mening. Däremot är det möjligt att uppnå en statsliknande situation för samerna i de fyra nationalstaterna. EU är ett exempel på en statsliknande institution, som ett antal stater i Europa har skapat. Barentssamarbetet är ett annat exempel, fast i mindre skala, på en statsliknande institution, som icke-samer har skapat inom de fyra nationalstater, där samer lever. Såväl EU som Barentssamarbetet har beslutskompetens inom vissa områden, även om inte någon av dem är en stat i traditionell mening.

Det finns därför inte något egendomligt med att skapa en "samisk stat" – Sápmi, som indelas i fyra (4) provinser.

1	Samiska provinsen i Sverige
2	Samiska provinsen i Norge
3	Samiska provinsen i Finland
4	Samiska provinsen i Ryssland

Det är upp till ett gemensamt organ för dessa "provinser" att fatta beslut om gemensamma regler för förhållandet mellan "provinserna". I Sverige, Norge och Finland finns redan samiska parlament och förhoppningen är att samerna i Ryssland också snart får ett eget folkvalt organ.

Det gemensamma organet för sametingen kan när som helst utropa Sápmi, som en "samisk stat" utan att kränka respektive stats suveränitet – således inte en nationalstat, utan en samisk stat. Samhörighetskänslan mellan samerna i Sverige, Norge, Finland och Ryssland skulle - med ett sådant beslut av Sametingens gemensamma organ – öka.

Samerna har en egen kultur, ett eget språk, en egen flagga, en egen nationalsång, en egen nationaldag. Det naturliga steget är att utropa Sápmi, som en egen "samisk stat" och de samer, som önskar, kan ha dubbla medborgarskap – en svensk (finsk, norsk, rysk) och en samisk.

Denna samiska modell kan användas i andra delar världen, där ett folk bor i flera olika nationalstater. Modellen kan, förutom att skapa en samhörighetskänsla, även ge folken en

självkänsla och en nationalitetskänsla utan att hänvisa till att vara medborgare i en speciell nationalstat.

Samiska kommuner

På samma sätt, som det kan skapas en samisk "stat", kan samiska "kommuner" skapas. Det är i själva verket fråga om folkvalda samebyar. SA:s kongress 2000 har fastställt detaljerna kring den folkvalda samebyn, vilket jag återkommer till.

Sametinget – ett folkvalt organ

Nuvarande situation för Sametinget är, att det i första hand är en statlig förvaltningsmyndighet och i andra hand ett folkvalt organ. Denna dubbelroll är på lång sikt omöjlig att hantera och Sametinget skall, enligt SA endast vara ett folkvalt organ. Ledningen för Sametinget skall också skapas enligt ungefär samma förfarande, som Sveriges regering. En sådan ledning (styrelse) för Sametinget skall också vara den högsta beslutande samiska myndigheten i den samiska provinsen i svenska delen av Sápmi. Ledningen (styrelsen) har ett eget kansli, medan parlamentet har ett kansli för de övriga organ, som Sametinget skapar.

Allt eftersom Sametingets kompetens ökar kan Sveriges riksdag överföra uppgifter till Sametinget (fullmäktige), som sedan delegerar uppgifterna till den samiska förvaltningen.

Tre (3) samiska myndigheter

Sametinget, som ett folkvalt organ är inte lämplig att handha detaljarbetet rörande olika sakområden och det skall initialt därför skapas tre samiska myndigheter med Sametingets ledning (styrelse) som överordnat organ. Arbetsnamnen är a) Samernas närings- och fastighetsverk b) Sameskolstyrelsen och c) Sameverket.

Samernas närings- och fastighetsverk

Världssamfundet är av den klara uppfattningen att samerna i Sverige kan och skall överta förvaltningsansvaret för de marker, som "de traditionellt innehar" och allting tyder på att Sverige tämligen snart är beredd att ratificera ILO-konventionen nr 169. SA anser därför att det skall skapas en samisk myndighet, som får förvaltningsansvaret för de samiska markerna, inklusive nationalparkerna inom Sápmi. Förvaltningen av marker har ett nära samband med de samiska näringarna, varför samma samiska myndighet får ansvaret för samisk näringsutövning.

Sameskolstyrelsen

Sameskolstyrelsen är idag en befintlig statlig myndighet och hanterar sameskolornas arbete. En sådan befintlig statlig myndighet kan utan uppståndelse underställas Sametingets ledning (styrelse) istället för Sveriges regering. Det är enligt SA:s uppfattning möjligt att denna samiska myndighet också får ansvaret för omsorgsfrågorna. Namnet bör ändras till något som bättre beskriver hela ansvarsområdet.

Sameverket

I princip finns även denna myndighet idag, i form av Sametingets styrelse och Sametingets kansli, men det är fråga om – en statlig myndighet. Dess förvaltningsområde idag är alla frågor, som Sveriges regering har överlämnat till Sametinget. Det torde vara enkelt att göra om den till en samisk förvaltningsmyndighet med möjlig benämning – Sameverket. Ansvarsområdet är allt övrigt, som de två övriga samiska myndigheterna inte har ansvaret för.

Övrigt

Det kan vara nödvändigt att i framtiden skapa fler samiska myndigheter, men SA har gjort bedömningen att dessa tre för dagen klarar det samiska samhällets behov.

Sveriges regering skall inte via regleringsbrev styra dessa tre samiska myndigheter utan regleringen görs av Sametingets ledning (styrelse).

En samisk förvaltningsdomstol – Samerätten

För mindre än 200 år sedan hade samerna egna domstolar – lapprätterna, och det är inte komplicerat att införa åtminstone en samisk domstol för hela den samiska provinsen i den svenska delen av Sápmi.

Artikel 9 i ILO-konventionen nr 169 går längre än vad SA:s kongress har fattat beslut om när det gäller egna domstolar.

SA:s motiv för att inrätta en samisk förvaltningsdomstol är att de svenska förvaltningsdomstolarna oftast har stora svårigheter att sätta sig in i det samiska samhällets olika problemställningar. De har därför svårt att fatta rättvisa beslut i ärenden som rör interna samiska angelägenheter, vilket får till följd att onödigt många ärenden når kammarrätten.

Samerätten skall döma istället för länsrätterna i ärenden som rör samiska förhållanden och överklagningsinstansen är – kammarrätten.

Svensk lagstiftning

Det naturliga är att Sverige ger ett särskilt skydd för sin urbefolkning – i grundlagen. Det föreslog samerättsutredningen (SOU 1989:41) och det är ett ständigt återkommande krav från samiskt håll och det är svårt att förstå, varför Sverige inte är beredd att vidta en sådan, för Sverige, obetydlig åtgärd. Ett grundlagskydd för den samiska kulturen innebär att Sverige äntligen ändrar sin samepolitik. Om det sker samtidigt som Sverige ratificerar ILO-konvention nr 169 eller inte har inte någon större betydelse. Det är rikttningsändringen som är det viktiga och SA väntar.

När det gäller lagstiftningsordning i övrigt har SA föreslagit att Sametinget ges lagstiftningsmakt inom sitt kompetensområde, medan staten endast övergripande reglerar vissa relationer mellan staten och det samiska samhället. Detaljregleringen av rennäringen är ett område där samisk lagstiftningsmakt kunde fungera bättre än svensk. SA har dock förståelse för att staten övergripande reglerar förhållandet mellan rennäringen och andra markanvändare. Att idag specificera hur långt staten måste reglera för att skydda "allmänna" intressen är svårt att specificera. Utgångspunkten för statsmakten bör dock vara att inte vara rädd för det samiska folket, Sametinget.

Finansieringen

Finansiering av den allmänna samiska verksamheten sker idag via statsbudgeten som fastställs av Sveriges riksdag.

Riksdagen har enligt denna ordning kompetens att prioritera olika samiska verksamheter. Den kommunala självstyrelsen har däremot en betydande frihet och grundvalen är beskattningsrätten. Varje kommunmedborgare betalar 30-35 % i kommunalskatt.

Det är inte möjligt för Sametinget att, på samma sätt som kommunerna, med beskattningsmakt få inkomster för förvaltningen av det samiska samhället. Det är däremot möjligt att via en speciell sameskatt för alla medborgare i Sverige få medel till förvaltningen på samma sätt som svenska kyrkan får inkomster för sin förvaltning med kyrkoskatt.

Ett annat sätt att få medel till samisk förvaltning vore att ha olika typer av punktskatter eller avgifter (intrångsersättningar) för företag, som exploaterar tillgångar som finns på samernas marker eller att samerna får del av tex reklamskatten, när samer används i marknadsföringen.

Det enklaste sättet idag är dock att samerna (Sametinget) får ett rambelopp för hela det samiska samhällets behov under ett år i samband med riksdagens fastställande av statsbudgeten. Det kan dock finnas skäl att utreda om en frivillig "sameskatt" för svenska medborgare skulle ge utrymme för en "egen" finansiering av det samiska samhället.

1.2 Framtidens sameby

Den 20 maj 2000, i Gällivare, antog SAMERNA:s kongress inriktningen i programmet Siida-framtidens sameby. Den ses som ett motförslag till Rennäringspolitiska kommitténs betänkande En ny rennäringspolitik (SOU 2001:101). Här följer en sammanfattning:

Huvuddragen i programmet Siida-framtidens sameby

Hela förslaget (278 sidor) återfinns på SA:s hemsida www.samerna.se

Dokumentet innehåller förslag om en särskild typ av kommun – en folkvald sameby. Den samiska kommunen - siida är inte istället för de svenska kommunerna, utan ett komplement för att lokalt tillgodose samiska behov. Den folkvalda samebyn kompletterar därför även Sametinget och siidans kompetensområde får, i likhet med Sametingets, utvecklas i samråd med det övriga samhället.

Grundläggande bestämmelser om siida ges i en särskild lag – siidalagen, som har kommunallagen (1991:900), delar av rennäringslagen (1971:437) och delar av sametingslagen (1992:1433) som utgångspunkt.

Förslaget ger alla samer, som finns i den samiska röstlängden, rösträtt i någon siida, trots att siidans territorium endast finns inom renskötselområdet. Siidaindelningen överensstämmer med nuvarande samebyindelning. Siidans fullmäktigeförsamling skall bestå av 17 ledamöter och väljas vart fjärde år, samtidigt som valet till Sametinget.

Förslaget innehåller också en begränsad beskattningsrätt för siida, som närmast kan jämföras med uttag av medlemsavgift.

Vidare föreslås att svensk lagstiftning får vissa nya termer, som rör samiska förhållanden. Termen renskötselrätt byts ut mot *samisk rätt*, i syfte att bättre beskriva rättens innehåll.

När det gäller den mark, som samerna har bebott och nyttjat sedan urminnes tid, har svensk lagstiftning använt ett stort antal olika begrepp. De föreslagna benämningarna är istället *samernas land* och *samernas renbetesland*. Skillnaden mellan dessa är att *samernas land* i allt väsentligt utgörs av lagfartslös mark inom renskötselområdet, medan *samernas renbetesland* är mark, där renbete är tillåten, åtminstone under vissa tider av året, men som ägs, med lagfart, av andra än staten.

Förslaget innehåller vidare en uppdelning, i lagstiftningen, av samernas civilrättsliga rätt och rätten att bedriva rennäring. Näringslagstiftningen, *renskötsellagen*, har sitt ursprung i rennäringslagen, utom de delar som rör det civilrättsliga. Den föreslagna näringslagen innebär en avreglering och en förstärkning av skyddet för rennäringen mot annan markanvändning. Benämningen för den association, som organiserar rennäringen föreslås bli *čearrut*, *tjielde* eller *tjelddieh*.

Nya termer, som rör samiska förhållanden

Samiska rätten

SA:s förslag till det samiska folket och till Sveriges riksdag och regering är att den rätt, som på grunden urminnes hävd tillkommer den samiska befolkningen, i svensk lag, får beteckningen – den samiska rätten.

Motiven för SA:s inställning

Av de lagstiftningar som redovisats ovan är det endast 1928 års renbeteslag som har valt att beskriva samernas rättigheter på sådant sätt att rätten endast är en näringsrätt. Fram till 1993 beskrev även 1971 års rennäringslag rätten på samma sätt som föregångaren. Det troliga är att lagstiftaren fick anledning att införa förändringen efter utslaget i skattefjällsmålet 1981. Begränsningen, att rätten endast får "utövas av den som är medlem i sameby", torde inte klara en internationell prövning.

Termen "renskötselrätt" associerar till rätten att bedriva renskötsel, medan innebörden även omfattar rätten till bl a jakt och fiske inom vissa områden.

För att på ett tydligare sätt beskriva innebörden av den rätt som samerna har på grunden urminnes hävd, föreslår SA att svensk lag, istället för *renskötselrätten*, använder beteckningen *den samiska rätten*. Förslaget är en anpassning till de två första renbeteslagarna, 1971 års rennäringslag (efter 1993) och Högsta Domstolens beskrivning av rättens omfattning.

Rennäringspolitiska kommitténs förslag, att en sameby skall "förvalta renskötselrätten" strider självklart mot samernas civilrättsliga rätt och förslaget utgör därför inte någon framkomlig väg för konstruerandet av den framtida samebyn.

Samernas land och samernas renbetesland

SA:s förslag till riksdag och regering är att mark 1) ovanför lappmarksgränsen i Norrbottens och Västerbottens län, som saknar lagfart, 2) ovanför lappmarksgränsen i Norrbottens och Västerbottens län, som staten äger eller vid utgången av 1992 ägde, 3) på renbetesfjällen i Jämtlands län och 4) inom de områden i Jämtlands och Kopparbergs län som staten äger eller vid utgången av 1992 ägde,

i svensk lag får beteckningen – samernas land.

SA föreslår också att mark, som ägs av andra än staten, på ömse sidor av lappmarksgränsen i Norrbottens och Västerbottens län, på och utanför renbetesfjällen i Jämtlands län samt i Kopparbergs län, där renskötsel är tillåten

i svensk lag får beteckningen – samernas renbetesland.

Motiven för SA:s inställning

Att hitta passande benämningar för den mark, som samerna historiskt sett, dels har ägt (lappskatteland) och dels har haft en förvaltning över (lappbyar) har sysselsatt statsmakten åtminstone i 150 år. Av dokumentet framgår att det inte har varit alldeles enkelt att hitta passande termer för aktuell mark.

Det kan knappast vara obekant för någon längre att det genom tiderna har funnits betydande inslag av konfiskation av samisk mark, möjligtvis mest vad avser enskild rätt, i form av lappskatteland. Forskningen, bland dem juris doktor Kaisa Korpijaakko-Labba har på ett obestriddigt sätt visat att samerna inom rättspraxis har erkänts ha verklig skattemannarätt till sin mark. Samma rätt kallas idag; äganderätt. Jur prof, och bl a referent i det s k. skattefjällsmålet, Bertil Bengtsson har mer än en gång de senaste 15-20 åren, ställt frågan varför samernas rätt till mark och vatten har försämrats så mycket under en kort tidsperiod. I försöken att själv svara på frågan skrev han i svensk Juristtidning 1990 att "Man kan naturligtvis tänka sig att staten på något sätt skulle anses ha förvärvat marken genom urminnes hävd, trots att samerna brukat den; men var skall man finna stöd för en sådan rättslig nybildning"? I anslutning till skattefjällsmålet, kan tilläggas att det idag finns belägg för att staten, utan att det har uppmärksammats, t o m har konfiskerat lagfart, som samer har innehaft på en del av de s k skattefjällen, så sent som 1962. Detta kommer i sinom tid att kräva sin uppmärksamhet. Av den anledningen är det enkelt att påstå att konfiskeringen av lappskatteland torde ha skett utan uppståndelse på 1800-talet.

SA konstaterar att det finns markägare ovanför och nedanför odlingsgränsen i Norr- och Västerbottens län och på renbetesfjällen i Jämtlands län. En obetydlig del av dem är samiska markägare.

ILO-utredningen (SOU 1999:25) föreslog att en gränsdragningskommission skall tillsättas för att identifiera vad som avses med samisk mark eller åtminstone inom vilka marker som samerna har rättigheter. Sådan identifiering är i varje fall klar, vad avser *samernas land* (SA:s benämning) ovanför lappmarksgränsen i Norr- och Västerbottens län och på renbetesfjällen i Jämtlands län. Det som återstår är endast identifiering av vissa delar av *samernas renbetesland* (SA:s benämning). Gränsdragningskommissionens arbete (SOU 2006:14) måste ur samisk synvinkel betecknas som partsinlaga, åtminstone såvitt gäller förhållandena i Härjedalen

SA:s förslag att kalla all mark inom renskötselområdet, som saknar lagfart, som staten har lagfart på eller som tillhörde staten vid utgången av 1992 för; *samernas land*, är en anpassning till historiska förhållanden. Till viss del är det också ett administrativt och moraliskt upphävande av de markkonfiskationer, som staten har gjort sig skyldig till. Det är dock inte troligt att staten, under överskådlig tid, kan gottgöra samerna för bolagiseringsprocessen beträffande AssiDomän åren 1989-1996, då stora områden av tidigare lappskatteland mellan odlingsgränsen och lappmarksgränsen överfördes i privat ägo, med staten som överlåtare. Även en del samiska marker i Jämtlands och Kopparbergs län framtogs samerna på samma sätt.

I nuvarande läge, och med respekt för markäganderätten, föreslår SA att all mark, som någon annan än staten har lagfart på, ovanför odlingsgränsen, nedanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen, i lagstiftningen ges beteckningen, *samernas renbetesland*. Det i sin tur innebär t ex att om någon same, inom renskötselområdet, erhåller lagfart för sitt lappskatteland, förändras marken från att vara samernas land till att vara samernas renbetesland.

Även mark, där renskötsel är tillåten, öster om lappmarksgränsen och utanför renbetesfjällen ges beteckningen *samernas renbetesland*.

En uppdelning av samisk rätt i två separata lagstiftningar

SA:s förslag till det samiska folket och till statsmakten är att den samiska rätten skall regleras i två separata lagstiftningar.

- en lagreglering för en folkvald sameby
- en annan lagreglering för renskötselns utövande

Motiven för SA:s inställning

SA har i kongressbeslutet 1999 avseende programmet "Samiskt självbestämmande" initierat en utveckling mot folkvalda samebyar. Det är viktigt att understryka att samernas civilrättsliga rätt att bedriva renskötsel har sin lagliga grund i en lag som rör alla samer, medan näringsrätten, d v s markutnyttjandet för renbete, organiserandet av renskötselns m m regleras i särskild lagstiftning.

SIIDA – framtidens sameby

SA:s förslag till det samiska folket är att nuvarande samebyar blir folkvalda. Benämningen för den folkvalda samebyn är – siida, sijdda, sijte.

Den folkvalda samebyn regleras i en särskild lag – siidalagen.

Motiven för SA:s inställning.

Verkningarna av 1928 års renbeteslag har varit oacceptabla för det samiska folket i dess helhet. De lösningar som den lagen sökte var att skapa osämja mellan olika grupperingar av samer och det är självklart att alla samer varken då eller nu kunde livnära sig på vad renskötseln gav och ger. Beskattningsurkunder från 1500-talet (se exempelvis Korpjaakko) visar att den skatt som samerna betalade bestod i olika pälsverk. Det är oomtvistat att många samer, före tillkomsten av 1886 års renbeteslag, livnärde sig på jakt och fiske. Ursprungligen var samerna ett jägar- och fiskarfolk, medan rennomadism är av senare datum. Renen (även vildrenen) har givetvis varit samernas viktigaste födoresurs under hela den kända historien åtminstone fram till förra seklet.

Man kan tänka sig att det tidigare har funnits former av folkvald styrning av olika typer av samiska samhällen, men regelrätta folkvalda organ för samer skapades första gången, när samiska parlamentet i Finland instiftades 1973. Namnet på parlamentet är numera Sametinget, efter förebild av Sametingen i Norge och Sverige, som skapades 1989 resp. 1993. Dessa organ är, i allt väsentligt, rådgivande organ med få befogenheter. De har heller inte någon som helst kompetens på lokal nivå. Den enda samiska institutionen, som idag har begränsad beslutskompetens över ett lokalt territorium är samebyarna.

Lagstiftaren, och möjligtvis i än högre grad myndighetsutövningen (länsstyrelserna) har gjort inskränkningar i den samiska rätten och den aktuella frågan är hur förhållandena skall ställas till rätta. Inom nuvarande samebygränser bor fler samer, som finner sin bärgräns från annat håll än rennäringen, medan rätten till land och vatten, på grunden urminnes hävd, tillkommer alla samer. Det är inte längre möjligt att kringgå detta faktum. SA föreslår därför att det inrättas folkvalda samebyar – siida. Närmare förklaringar av dess uppbyggnad redovisas längre fram.

Modell för siida

SA har vid genomgången av olika lagstiftningar funnit att kommunallagen (1991:900) är lämplig som utgångspunkt för skapandet av en lag om folkvalda samebyar. Den fyller emellertid inte hela lagstiftningsbehovet och SA har bl a också haft rennäringslagen (1971:437) och sametingslagen (1992:1433) som grund för att komplettera kommunallagens bestämmelser i utformandet av förslaget till siidalag.

När det gäller frågan om samebyarna är tillräckligt stora enheter för att de skall vara folkvalda, har jämförelser gjorts med exempelvis Åland och Färöarna. Den minsta kommunen, befolkningsmässigt, på Åland består av ca 120 medborgare medan Färöarnas minsta kommun består av ca 20 medborgare. SA bedömer att det är upp till de framtida folkvalda samebyarna, som får ta ställning till sammanslagningar.

SA:s genomgång av olika forskaruppgifter talar för att det svenska ordet lappby väl svarar mot ordet siida, även om det idag kan finnas andra betydelser för detta samiska ord. SA är emellertid inte kategoriska, vad gäller namnet siida, utan det är upp till samernas folkvalda organ att besluta om namnet – företrädesvis ett samiskt namn. Det som däremot är viktigt är att ange dess historiska grund liksom dess grund på svensk lagstiftning genom historien.

Medlemskretsen

Den krets av samer som skall ha rösträtt i valen har varit föremål för SA:s övervägande och ambitionen har varit att ge rösträtt i någon siida för alla samer som har rösträtt i sametingsvalen.

Den samiska rättens utövande, upphörande och upplåtelse.

Denna del finns inte i kommunallagen (1991:900) och förebilden för bestämmelserna till siidalagen är hämtade från rennäringslagstiftningen, i första hand från 1 § 1 och 2 st. Begränsningen, specificerade i 1 § 3 st rennäringslagen (1971:437) har tagits bort. SA föreslår dock fortfarande en skillnad mellan rennäringsutövarna och andra samer vad gäller rätten till bl a jakt och fiske på annan mark än lagfartslösa marker och marker som staten äger eller vid utgången av 1992 ägde inom renskötselområdet. Förslaget ställer inte frågan hur staten har kunnat bli ägare till markerna. Motivet för en sådan åtskillnad har SA funnit i uttalanden i förarbetena till 1886 års lag, innebärande att på områden där renskötseln har rätt till renbete under vissa tider av året, föreligger också rätt till jakt och fiske, i varje fall, till husbehov. SA har inte funnit stöd för att en sådan rätt skall gälla för samer, som inte äger renar. I syfte att förenkla benämningarna har SA, som framgått föreslagit att det enligt siidalagens och renskötsellagens betraktelsesätt endast finns två benämningar för den mark, som regleras i dessa lagar – *samernas land* och *samernas renbetesland*.

Det sagda betyder att renskötseln har jakt- och fiskerätt inte bara på *samernas land* utan också på *samernas renbetesland*, när renskötsel är tillåten där, medan övriga samer har sådan rätt enbart på *samernas land*. I fråga om samernas jakt- och fiskerätt enligt rennäringslagens bestämmelser finns den behandlad i kapitel 4 under kommentarer till 25 § (www.samerna.se).

Saken ställer sig annorlunda om samer erhåller lagfart till sina skatteland, men då gäller jakt och fiskerätten på grund av äganderätt. Rätten till jakt och fiske för sådana samer finns dock kvar på *samernas land*.

Expropriationslagens bestämmelser, beträffande regeringens rätt att upphäva den samiska rätten för visst markområde är hämtade från rennäringslagstiftningen.

Till skillnad från rennäringslagen föreslås siidan få upplåta rättighet, som ingår i den samiska rätten, vilket är en anpassning till regler som gäller för det övriga samhället. Det samiska folket får inte längre bli utsatt för negativ särbehandling.

Siidaindelning

SA föreslår i övergångsbestämmelserna till siidalagen att samebyar efter det första siidavalet blir siida och att Sametingets valnämnd är ansvarig för genomförandet av dessa val första gången. Utgångspunkten är således nuvarande samebyar samt Muonio sameby, dock inte övriga koncessionssamebyar. Det är naturligt att Sametinget i framtiden får ansvaret för indelningen av siida.

En fråga som ständigt dyker upp, så fort fråga är om självbestämmande, är vad som sker med det befintliga systemet. I detta fall ställs frågan vad som sker med de befintliga kommunerna inom renskötselområdet. I programmet "Samiskt självbestämmande" (sid 25) har SA beskrivit svaret på frågeställningen på följande sätt: "I ett modernt samhälle finns ett stort antal gränser och inom dessa gränser finns olika beslutsfattare. Olika typer av gränser går in i andra typer av beslutskompetensgränser. Inom ett territorium som Sverige har staten sina gränser, så ock t ex landskapen, länen, landstingen, kommunerna, kyrkofullmäktige, samebyarna och vintergrupper m m. Alla dessa gränsdragningar kan ett modernt samhälle hantera".

SA vill poängtera att ett modernt samhälle kan hantera olika territoriella gränser, som går in i varandra genom att lagstiftaren anvisar vad varje institution e d, folkvald eller inte, har beslutskompetens över. En folkvald siida kan utveckla sin kompetens tillsammans med lagstiftaren, Sametinget och övriga beslutsfattare inom samma territorium.

Siidaorganisationen

Förebilden för siidaorganisation har SA funnit i ett beprövat system, d v s från kommunallagens bestämmelser och i allt väsentligt görs inte några avsteg från den modellen. Antalet fullmäktigeledamöter behöver dock, enligt SA:s mening, inte överstiga 21 i dessa samiska sammanhang utan alla bör få sin stämma hörd med föreslagna 17, oberoende av antalet röstberättigade i valen. Dessutom är det naturligt att den folkvalda församlingen i varje siida själv, vid behov, initierar ändringar i antalet fullmäktigeledamöter i framtiden.

Modellen med styrelse och nämnder i kommunallagen överensstämmer väl med sametingslagens bestämmelser och SA har inte funnit anledning att göra några principiella avsteg från angivna bestämmelser. Siidatingets uppgifter föreslås följa allmängiltiga regler för kommunalt självstyre.

Beskattningsrätten

En central fråga i anslutning till kommunalt självstyre är beskattningsrätten. Samerna liksom andra medborgare erlägger redan såväl statlig som kommunal skatt och ytterligare skattebörd för samer kan vara svår att motivera.

En överkomlig ökning av skattebördan med exempelvis 1 krona per intjänad hundralapp i beskattningsbar inkomst, torde dock vara möjlig att införa i initialskedet utan att förändringar i annan lagstiftning behöver göras. En same som således har 100 000 kr i beskattningsbar inkomst betalar 1000 kr i skatt till siida.

Det skulle kunna ses som motsvarande medlemsavgift, som betalas efter envars skatteförmåga och är, enligt SA:s uppfattning, därför rättvist. Hur denna del administrativt skall lösas förefaller inte vara alltför komplicerat, varför SA inte har gjort några överväganden i den delen. SA föreslår i lagförslaget att siidatinget har rätt att utdebitera skatt på siidans medlemmar, även om medlemmen är mantalsskriven i Stockholm. Medlemskapet eller med andra rösträtt i siidaval är som i sametingsvalet frivilligt.

En sådan föreslagen beskattning räcker dock inte för att driva siidan ekonomiskt och därför får statsmedel tillskjutas. En siida behöver minst 2 miljoner kronor för att kunna bedriva en verksamhet värdig ett folkvalt organ. En del medel kan tillföras siidan genom upplåtelser och statliga tvångsförfoganden.

I framtiden bör det vara möjligt att överföra en del av beskattningen, vad gäller såväl den statliga som den kommunala utdebiteringen till den siida som den skattskyldiga tillhör enligt upprättad sameröstlängd. Om en kommunal utdebitering för en siidamedlem således är 32 kronor, skall exempelvis 5 kronor tillfalla siidan på administrativ väg. Motivet för en sådan lösning är att samhällets service uteslutande är uppbyggd för en annan kultur än den samiska. Varken samer i Stockholm eller samer i Kiruna kan därför till fullo utnyttja den service, för vilken hon idag betalar skatt. Av samma anledning överförs en del av den statliga skatten till siida, vilket sammantaget innebär att skattebördan inte ökar för den enskilde samer i förhållande till dagens skattesystem. Undantaget är då den 1 %-iga siidaskatten, som dock kan betraktas som medlemsavgift eller samisk medborgarskatt. Överföring av delar av den kommunala och statliga skatten till siida bör underställas utredning.

Ett annat finansieringssystem (se Samiskt självbestämmande, 1999-05-29 sid 49, www.samerna.se) för samisk verksamhet är, för den svenske medborgaren, en frivillig sameskatt ungefär på samma grund som kyrkoskatten. En viss utdebitering gör samernas olika organ oberoende av s k statliga bidrag. Även denna del bör underställas utredning. SA gör bedömningen att flertalet svenska medborgare är beredda att, beskattningssvägen, avstå en obetydlig del av sin inkomst för att behålla och stärka den samiska kulturen och det samiska samhället.

Medelsförvaltning, revision m m

SA har inte funnit några svårigheter med att överflytta kommunallagens bestämmelser till siidalagen.

Laglighetsprövning mm

Beslut som fattas i olika instanser i moderna samhällen skall kunna överprövas och SA:s uppfattning är att kommunallagens bestämmelser väl tillgodoser en enskild siidamedlems behov av överklagningsmöjligheter, varför bestämmelser om laglighetsprövning utan ändringar i sak gjorts för att passa siidalagen.

Val till siidafullmäktige

I 3 kap sametingslagen (1992:1433) finns bestämmelser om val till Sametinget. Trots att bestämmelserna är komplicerade har detta regelverk, utan sakliga ändringar, överflyttats och anpassats till siidalagen för reglering av valet till siidafullmäktige. SA motiverar detta med att reglerna för sametings- och siidafullmäktigeval så långt som möjligt skall ha samma innehåll.

”SA har dessutom anledning att tro att dessa regler underställdes en revidering redan efter sametingsvalet 2001. Det har därför inte funnits skäl att utreda, göra överväganden eller lämna revideringsförslag vad gäller valet till Sametinget och därmed också valet till siidafullmäktige. Efter regeringens och riksdagens revidering av bestämmelserna rörande val till Sametinget, kan en anpassning av siidalagens valregler aktualiseras”.

čearru, tjiellde, tjeldie - framtidens renskötselorganisation

SA:s förslag till det samiska folket är att det skapas en ny typ av renskötselorganisation – čearru, tjiellde, tjeldie.

RenskötseIn skall regleras i en särskild lag – renskötseInlagen.

Motiven för SA:s inställning

SA gör bedömningen att rennäringslagen (1971:437) är en bra utgångspunkt för att forma en lag för renskötsel, med den skillnaden att en sådan lag endast skall reglera rennäringsens förhållanden och inte alls samernas civilrättsliga rätt.

SA har konstaterat att det är först 1971, som lagstiftaren har skapat associationen sameby, medan de tidigare lagstiftningarna inlemmade befintliga lappbyar i rättsordningen. SA:s förslag, i siidalagen, är att återgå till det synsätt, beträffande en befintlig lappby enligt 1886 års lag. De förslag, som

rennäringspolitiska kommittén (SOU 2001:101) har presenterat är juridiskt ohållbara ifråga om renskötselrättens juridiska karaktär. (Se SA:s kongressbeslut 2002)

För att kunna skilja på den lag, som SA föreslår för skötseln av renar från nuvarande rennäringslag är namnförslaget – renskötsellag.

Den samiska rätten

SA har som framgått föreslagit att ordet renskötselrätt ersätts med samisk rätt, för att bättre beskriva rättens faktiska innehåll. Samer har rätt att bedriva renskötsel inom vissa områden i de norra delarna av Sverige. Denna rätt har samerna på grunden urminnes hävd och inte något annat folk i Sverige har en sådan rätt, trots att grundlagen (RF 2:20) stadgar att "Begränsningar i rätten att driva näring eller yrke får införas endast för att skydda angelägna allmänna intressen och aldrig i syfte enbart att ekonomiskt gynna vissa personer eller företag". Är rätten att bedriva rennäring ett angeläget allmänt intresse? Under alla omständigheter stadgas i samma paragraf att "Samernas rätt att bedriva renskötsel regleras i lag (Lag 1994:1468).

När nu den *samiska rätten* är grundad på urminnes hävd föreslås bestämmelser om rätt att bedriva renskötsel i siidalagen och inte i renskötsellagen. Förhållandet framgår dock av renskötsellagens bestämmelser.

Renskötselområdet

Bestämmelser om renskötselområdet har i huvudsak endast med en språklig revision hämtats från rennäringslagen (1971:437). Förslaget är, som framgått, att alla andra beskrivningar av mark ersätts med *samernas land* och *samernas renbetesland*.

čearrut, tjieldje eller tjelddieh ersätter ordet sameby

SA:s uppfattning är att en samisk association skall ha ett samiskt namn och det språkligt levande namnen är de föreslagna. Koncessionssamebyarna, med undantag av Muonio sameby, behåller namnet sameby även om tillämpliga delar av renskötsellagen reglerar koncessionsbyarna.

SA föreslår att siidaområdet och čearruområdet är samma område, vilket i sin tur är samma område som nuvarande samebyområde.

Beträffande medlemsskapskretsen är det naturligt att det är de renägande samerna, som automatiskt och obligatoriskt, skall vara medlemmar. Rennäringslagen (1971:437) har dessutom bestämmelser som innebär att andra än renägare är medlemmar (11 § 2 och 3 mom). Sådana bestämmelser är överflödiga, då samernas civilrättsliga rättigheter regleras i siidalagen.

Renskötselns utövande

I siidalagen föreslås att medlemmarna (röstberättigade i siidavalet) har rätt till jakt, fiske och avverkning av skog. I denna lag tillkommer rätten vad gäller skogsavverkning även čearru, med rennäringslagens bestämmelser som förebild.

Skyddet för renskötseln

SA har rennäringslagens bestämmelser som utgångspunkt. I tillägg till det har SA lagt till de väl motiverade förslag som Samerättsutredningen (SOU 1989:41) lade fram i sitt betänkande Samerätt och Sameting ifråga om markanvändningen inom åretruntmarkerna och slutavverkningar.

čearrus förvaltning

Förvaltningen av čearru kan, till skillnad från siidaförvaltningen, ske efter föreningsrättsliga regler och SA har med vissa modifieringar överfört rennäringslagens regler till den föreslagna renskötsellagen. I första hand har detaljreglering tagits bort och verksamheten kan istället regleras med stadgar och som SA föreslår – med arbetsordning. Regler för styrelse, revision och årsstämma följer allmängiltiga föreningsrättsliga regler.

Rösträtten på stämman har dock varit föremål för SA:s överväganden. Nuvarande rennäringslag (1971:437) har i 59 § stadgat att renskötande medlem har en röst för varje påbörjat hundratal renar som enligt gällande renlängd innehas av honom. Till hans renar räknas därvid hans husfolks renar.

Med införandet av siidalagen är det inte längre nödvändigt att ens skilja mellan renskötande medlem och medlem. Däremot är det viktigt att, i likhet med rösträtt enligt rennäringslagen (1971:437), frånga principen om en man en röst.

Det naturliga i detta sammanhang vore att, i likhet med de regler för rösträtt som aktiebolagslagen (1971:1385) har, d v s efter aktieinnehavet. Med en sådan modell skulle rösträtten ha principen – en ren en röst. Renbetet är dock en gemensam resurs för medlemmarna i čearru och en renägare, som har stor renhjörd utnyttjar den gemensamma resursen, renbetet, mer än en som har färre renar. Om han dessutom har rösträtt enbart efter renantalet, kan det te sig orättvist gentemot renägare som har färre renar. En som har fler renar är dock personligen mer intresserad av att sköta renarna än en som har ett litet renantal.

SA:s uppfattning är att ett avsteg från principen, en ren en röst, i den omfattning som rennäringslagen har, inte svarar mot ansvarsdelen för ägare med större renhjörd. SA föreslår därför att varje renägare i čearru har en röst för varje påbörjat tiotal renar.

Renmärken och renmärkesregistret

SA föreslår vissa ändringar i handläggningsordningen när det gäller renmärken, vilket utvecklas i författningskommentarerna.

Koncessionsrenskötsel

Enligt SA:s uppfattning finns det inte längre skäl att behandla Muonio sameby, som koncessionssameby. Det är i själva verket enklare för lagstiftaren och för myndigheter att hantera Muonio sameby om den jämställs med övriga samebyar ovanför lappmarksgränsen.

En annan viktig förändring i förhållande till bestämmelserna i rennäringslagen är att koncessionen skall meddelas för minst 10 år. Ett sådant skydd för den enskilde skall, enligt SA:s uppfattning, finnas av rent mänskliga skäl.

1.2.1 Granskning av lagförslagen

Som nämnt innehåller programmet Siida-framtidens sameby lagförslag omfattande nästan 200 paragrafer. I det följande redovisas de paragrafer som på något sätt berör de problem som föreligger när gemensamma resurser skall fördelas.

Siidalagen

1 kap siidalagen

4 § Medlemmarna i siidan är av samisk härkomst (same) och får enligt bestämmelserna i denna lag, inom siidaområdet, använda mark och vatten till underhåll för sig och sina renar.

Rätten enligt första stycket (den samiska rätten) är såväl en enskild, som en kollektiv rätt och tillkommer den samiska befolkningen på grunden urminnes hävd.

I paragrafen definieras vilka som kan vara medlemmar i siida och vilka rättigheter som tillkommer dem. Första stycket har utformats med 1 § rennäringslagen (1971:437) som förebild. När det gäller andra stycket är det en avvikelse från rennäringslagen, på sätt att det har införts att rätten inte bara är en kollektiv rätt utan även en enskild rätt, som ju också framgår av 1 § 1 st rennäringslagen. Det är således en anpassning till det faktiska förhållandet.

Rennäringslagen använder termen *renskötselrätt* för att beskriva innehållet i den rätt som det är fråga om. Den benämningen har ersatts med termen *samisk rätt* och motiveringen återfinns i kapitel 9.

5 § Siidamedlem får enligt särskilda bestämmelser bedriva renskötsel.

Paragrafen hänvisar till bestämmelser i renskötsellagen, men grunden för rätten att bedriva renskötsel är 4 § i denna lag.

6 § Siidamedlem får på utmark inom siidaområdet på samernas land uppföra byggnad som behövs för utövande av renskötsel, jakt, fiske, slöjd eller turistisk verksamhet.

I paragrafen anges en siidamedlems rätt att uppföra byggnader för olika ändamål och har sin förebild i 16 § rennäringslagen (1971:437). Ett tillägg har gjorts avseende byggnader för turistisk verksamhet som samer bedriver. Sådana byggnader får uppföras i enlighet med den bebyggelsereglerande lagstiftningen.

Det är särskilt viktigt att sådana byggnader inte skapar olägenhet för rensköteln. Byggnadens yta bör maximeras till 30 kvm. Rätten att uppföra byggnader skall av siidamedlem utnyttjas restriktivt och till i denna lag avsett ändamål. Siidastyrelsen får följa utvecklingen och vid behov föreslå inskränkningar i denna rätt.

Termen *samernas land* är behandlad i den allmänna motivering i kap 9.

7 § Om det behövs virke till byggnad som avses i 6 §, får skog avverkas på de delar av siidaområdet som är samernas land inom lappmarkerna, renbetesfjällen eller de områden i Jämtlands och Dalarnas län som vid utgången av juni 1992 ägdes av staten och var särskilt upplåtna till renbete.

Denna paragraf motsvarar i allt väsentligt 17 § rennäringslagen (1971:437).

8 § Siidamedlem har rätt att inom siidaområdet på samernas land taga virke till uppförande eller ombyggnad av familjebostad.

Paragrafen motsvarar 18 § rennäringslagen (1971:437).

9 § Siidamedlem får jaga och fiska på samernas land inom siidaområdet.

Inom samernas land på de områden i Jämtlands och Dalarnas län som vid utgången av juni 1992 ägdes av staten och var särskilt upplåtna till renbete får siidamedlem fiska till husbehov.

Jakt eller fiske enligt 1:a eller 2:a stycket får ske endast om det ej medför olägenhet för rensköteln.

Siidamedlem, som är renägare, får utöver vad som anges i 1:a och 2:a stycket för sitt husbehov jaga och fiska på samernas renbetesland, när renskötsel är tillåten där.

Paragrafen är utformad efter förebild av 25 § rennäringslagen (1971:437) och är i likhet med 5-8 §§ en specifikation av 3 §. I paragrafens första stycke anges inom vilket område en siidamedlem får jaga och fiska. Andra stycket motsvarar fjärde stycket i 25 § rennäringslagen.

Tredje stycket är ett tillägg i förhållande till 25 § rennäringslagen och motiveringen framgår i kap 11.

Det är inte motiverat med inskränkningar i rätten till jakt och fiske, då antalet rättighetsinnehavare i varje siida, i de flesta fall, understiger 300 personer. Resurserna är dock begränsade och medlem i siida bör utnyttja denna rätt med hänsyn till långsiktighet. Siidastyrelsen får bevaka att resurserna inte överutnyttjas och föreslå inskränkningar i denna rätt om så sker.

10 § Regeringen kan förordna om upphävande av den samiska rätten enligt 4 § för visst markområde, när området behövs för ändamål som avses i 2 kap expropriationslagen (1972:719)

Paragrafen motsvarar 26 § rennäringslagen. Andra stycket har dock tagits bort, då den delen fullt ut regleras i expropriationslagen (1972:719). Denna del har utförligt behandlats i kap 4 under kommentarer till 26 § rennäringslagen.

11 § Medför upphävande av den samiska rätten skada eller olägenhet för siidan eller siidans medlemmar utgår ersättning därför.

Ersättning för skada eller olägenhet som endast drabbar rennäringen, skall tillfalla renskötelsen inom berörd siida.

Paragrafen har sin förebild i 28 § rennäringslagen. Ändringen i andra stycket, att ersättningen tillfaller siida och čearru enligt renskötellagen föranleds av allmänna principer - att det är den skadelidande som skall uppbära ersättning.

12 § I fråga om upphävande av den samiska rätten och ersättning med anledning därav gäller, utöver bestämmelserna i 10-11 §§, i tillämpliga delar bestämmelserna i expropriationslagen (1972:719) om expropriation av särskild rätt till fastighet.

Paragrafen motsvarar 28 § rennäringslagen och kompletterar 10-11 §§ i denna lag.

13 § Siidan får upplåta rättighet som ingår i den samiska rätten.

Avser upplåtelsen rätt till jakt eller fiske, kräves dessutom att upplåtelsen är förenlig med god jaktvård eller fiskevård och kan ske utan besvärande intrång i rätten till jakt och fiske enligt 9 §.

Rätten enligt 1 st gäller på samernas land ovan lappmarksgränsen i Norr- och Västerbottens län och på samernas land på renbetesfjällen i Jämtlands län.

På samernas land nedanför odlingsgränsen som ägs av staten eller vid utgången av 1992 ägdes av staten, skall staten för nyttjanderättsupplåtelser som inte avser skogsavverkning utge ersättning.

Rennäringslagen stadgar i 31 § att samebyn inte får upplåta rättighet, som ingår i renskötelsen. Detta stadgande har funnits sedan 1886 års renbeteslag och är unik i svensk rätt. Alla andra medborgare i Sverige som förfogar över olika typer av rättigheter kan upplåta en sådan rätt. Samerna är i denna del således negativt särbehandlade. Första stycket ställer förhållandena till rätta och är en anpassning till förhållanden, som gäller för övriga medborgare i Sverige.

Andra stycket motsvarar huvudsakligen 32 § 2 st rennäringslagen. Tredje stycket beskriver de områden där siida kan upplåta rättigheter.

Fjärde stycket är utformad efter förebild av förslag till tillägg i rennäringslagen (34 a §) av skogssamerättsutredningens (april 1997).

14 § Nyttjanderätt får upplåtas endast om upplåtelsen kan ske utan olägenhet för renskötelsen.

Paragrafen har sin utgångspunkt i 32 § 1 st med ändringen att "avsevärd" har tagits bort. Redan ordet *olägenhet* innebär att värdering måste göras. Med termen *avsevärd* förstärks osäkerheten för renskötelsen. Det kan finnas skäl att förstärka skyddet, i upplåtelsesammanhang, även för samer som utövar jakt och fiske för sin utkomst, men det får förutsättas att siidastyrelsen har sådan kunskap över de egna medlemmarnas göranden och havanden att lagreglering inte är motiverad.

15 § Upplåtelse enligt 13 §, skall ske mot avgift, om ej särskilda skäl föreligger för avgiftsfrihet.

Paragrafen överensstämmer i huvudsak med 32 § 1 st rennäringslagen.

2 kap siidalagen

1 § Svenska delen av Sápmi är indelat i siida.

Dessa sköter på den kommunala självstyrelsens grund de angelägenheter som anges i denna lag eller i särskilda föreskrifter.

Idag är svenska delen av Sápmi indelat i samebyar och förslaget, att indela i siida, skapar inte några problem, då det är fråga om samma territorium som nuvarande samebyar förfogar över. Andra stycket överensstämmer med 1 kap 1 § 2 st kommunallagen.

Europeisk konvention om kommunal självstyrelse uttalar bl a att medlemmarna i Europarådet är ”övertygade om att förekomsten av kommuner med verkligt ansvar kan åstadkomma en förvaltning som är både effektiv och ligger nära medborgaren”. Samer får inte undantas från detta synsätt.

2 § Siidaindelning görs av regeringen eller den myndighet, som regeringen bestämmer.

Det är naturligt att det är Sametinget som gör siidaindelningen, men den före-slagna texten överensstämmer med det traditionella sättet att formulera lag.

Det kan inte uteslutas att det i framtiden initieras sammanslagningar av två eller flera siida, i syfte att uppnå en effektivitet i förvaltningen. Det bör ankomma på respektive siida att besluta om sammanslagningar, som Sametinget sedan fastställer.

3 § Siidamedlem är den som kan härleda sitt ursprung till lapp- eller samebyn enligt 1 kap 2 och 3 §§ och är själv eller har en förälder upptagen i sameröstlängd enligt 3 kap 3 § Sametingslagen (1992:1433).

Siidan kan som medlem anta annan same än som avses i första stycket, om denne är upptagen i sameröstlängd för en annan siida.

Paragrafen innebär att alla som är upptagna i den samiska röstlängden är medlem i siida. Det bör ankomma på Sametingets valnämnd att upprätta same-röstlängden, så att den är anpassad till siidasystemet.

Denna paragraf innebär också att siidamedlems barn, som inte är myndig också är medlem enligt denna lag. Hon har dock inte rösträtt i siidavalet.

3 kap. siidalagen

1§ I varje siida finns det en beslutande församling: siidatinget bestående av 17 ledamöter, utsedda genom val. För ledamöterna skall det utses ersättare enligt bestämmelserna i 18 kap 53 § vallagen (1997:157) rörande val till landstinget.

Den allmänna motiveringen till bestämmelsen återfinns i 11 kapitlet. Bestämmelsen om ersättare följer vallagens regler.

2 § Tinget beslutar i ärenden av principiell beskaffenhet eller annars av större vikt för siidan, främst

1. mål och riktlinjer för verksamheten,

2. budget, skatt och andra viktiga ekonomiska frågor,
3. nämndernas organisation och verksamhetsformer,
4. val av ledamöter och ersättare i nämnder och beredningar,
5. val av revisorer och revisorsersättare,
6. grunderna för ekonomiska förmåner till förtroendevalda,
7. årsredovisning och ansvarsfrihet, samt
8. folkomröstning i siidan.

Paragrafen har sin förebild i 3 kap 9 § kommunallagen. Tingets uppgifter och kompetensområde beträffande 1 pkt får, som framgått i den allmänna motiv-eringen, underställas utvecklingen.

2 § Siidatinget skall tillsätta en siidastyrelse, bestående av högst 5 ledamöter och lika många ersättare. En av ledamöterna skall därvid utses att vara ordförande.

Styrelsen skall

- 1 leda och samordna förvaltningen av siidans angelägenheter och ha uppsikt över övriga nämnders verksamhet.
- 2 bereda och yttra sig i ärenden som skall handläggas av siidatinget,
- 3 handha den ekonomiska förvaltningen,
- 4 verkställa siidatingets beslut om verkställigheten inte uppdragits åt någon annan,
- 5 fullgöra de uppdrag som siidafullmäktige överlämnat till styrelsen.
- 6 fatta beslut enligt renskötsellagens bestämmelser

Paragrafen följer allmängiltiga regler (jfr 2 kap 4 § sametingslagen). Ett tillägg är dock att styrelsen skall fatta vissa beslut inom renskötsellagens tillämpnings-område.

4 kap. siidalagen

1 § Siidan får själv ha hand om sådana angelägenheter av allmänt intresse som har anknytning till siidans område eller deras medlemmar och som inte skall handhas enbart av staten, kommun, landsting eller någon annan.

Paragrafen har sin motsvarighet i 2 kap 1 § kommunallagen

2 § Siidan skall behandla sina medlemmar lika, om det inte finns sakliga skäl för något annat.

Motsvarande bestämmelse återfinns i 2 kap 2 § kommunallagen. Paragrafen är skriven för att tillämpas i de flesta situationer, då fråga är om likställldheten för medlemmarna i siida. Det får förmodas att denna del måste överlämnas till praxis, men utgångspunkten är att alla siidamedlemmarna skall behandlas lika och rättvist.

Ett område där paragrafen är tillämplig är frågan om fördelning av de gemensamma resurserna. Renbetet är en gemensam resurs och paragrafens bestämmelser synes stadga att siidans medlemmar skall behandlas lika när det gäller rätten att nyttja renbetet. Då renbetet, emellertid, är en begränsad resurs får den fördelas på ett anpassat antal renägare. Ur rättvisesynpunkt borde den begränsade resursen, renbetet, möjligtvis fördelas med ett lottningsförfarande bland siidans medlemmar. Det i sin tur skulle innebära att nuvarande renägare blir utsatta för konfiskatoriska ingrepp och styrelsen

ställer sig inte bakom en sådan lösning. Om staten har haft konfiskering som modell för lagstiftning, förordas istället att de som är renägare idag, får fortsätta med renägandet. Däremot bör det vara möjligt för intresserade ungdomar, som inte är renägare idag, att få plats i renskötseln. Ett sådant förhållande råder även nu.

En annan gemensam resurs är jakten och fisket. Som framgått av författningskommentaren till 1 kap 9 § föreslås inte någon inskränkning beträffande jakten och fisket. Det fiske som det är fråga om är nätfiske för, med få undantag, 300 siidamedlemmar. I ett inledande skede är det inte aktuellt med inskränkningar, men siidastyrelsen bör ändå bevaka att överutnyttjande inte sker.

En fördelning av jakten handlar om fördelning av älg. Småviltjakten utgör inte något problem för samer fördelningsmässigt.

Älgjakten skall fördelas så att de som mest behöver älgjakten som tillskott för sin utkomst, skall erhålla motsvarande tilldelning av älg. Ett mått på behovet kan vara en medlems totala årsinkomst.

I Norrbottens län är alla renägare låginkomsttagare, varför älgjakten är ett betydande tillskott för renskötseln. Även exempelvis slöjdare är låginkomsttagare och kommer sålunda i fråga. När fördelningen av älg skall göras mellan siidans medlemmar. Detaljregleringen av fördelningen av resurserna får överlämnas till siidan och den domstolspraxis som kan utvecklas, när beslut överklagas.

4 § Om siidans rätt att meddela föreskrifter för medlemmarna och för skötseln av sina uppgifter ta ut skatt finns det föreskrifter i regeringsformen.

Regeringsformen bör anpassas till en folkvald sameby – siida. Paragrafens motsvarighet är 2 kap 5 § kommunallagen och avser rätten att ta ut skatt.

5 § Siidatinget kan besluta om inskränkningar i fråga om utövande av den samiska rätten, med iakttagande av bestämmelsen i 2 §.

Om någon same inte vill vara medlem i siida, men ändå vill utöva den samiska rätten, som tillkommer henne på grunden urminnes hävd kan siidan besluta om en förvaltningsavgift för jakt eller fiske för en sådan same, när denne jagar eller fiskar inom siidaområdet.

7 kap. siidalagen

1 § Varje siidamedlem har rätt att få lagligheten av siidans beslut prövad genom att överklaga dem hos Sametinget.

Sametingets beslut får överklagas hos länsrätten.

Paragrafen har 10 kap 1 § kommunallagen som förebild. Första instans i samiska sammanhang bör dock vara Sametinget.

5§ Överklagandet skall ges in till Sametinget.

Enligt kommunallagens bestämmelser skall överklagandet ske till länsrätten. Inom siidalagens tillämpningsområde är det mer ändamålsenligt att ett beslut i siidan överklagas till Sametinget.

Renskötsellagen

1 § För rätten att bedriva renskötsel i Sverige finns bestämmelser i siidalagen.

Paragrafen hänvisar till 1 kap 5 § siidalagen.

2 § Renskötsel får bedrivas inom följande områden (renskötselområdet)

1 hela året

på samernas land ovanför odlingsgränsen i Norr- och Västerbottens län och på renbetesfjällen i Jämtlands län. Mark som ägs eller vid utgången av juni 1992 ägdes av staten är i denna lag samernas land.

på samernas renbetesland ovanför odlingsgränsen i Norr- och Västerbottens län och på renbetesfjällen i Jämtlands län.

på samernas land för skogsrenskötsel mellan lappmarksgränsen och odlingsgränsen i Norr- och Västerbottens län. Mark som ägs eller vid utgången av juni 1992 ägdes av staten är i denna lag samernas land.

på samernas renbetesland för skogsrenskötsel mellan lappmarksgränsen och odlingsgränsen.

på samernas renbetesland inom Muonio siida.

2. den 1 oktober--den 30 maj (vinterbetesmarkerna)

på samernas land nedanför odlingsgränsen

på samernas renbetesland på ömse sidor om lappmarksgränsen.

på samernas renbetesland utanför renbetesfjällen i Jämtlands län där renskötsel av älde bedrivs vissa tider på året.

Med renbetesfjällen förstås de vid avvittringen för samerna avsatta renbetesfjällen och de områden som sedermera upplåtits till utvidgning av dessa fjäll.

Paragrafen överensstämmer i sak med 3 § rennäringslagen.

4 § För renskötseln finns čearrut (nordsamiska), tjieldie (lulesamiska) eller tjelddieh (syd-samiska).

När uttrycken čearru, čearrut används i denna lag avses även tjieldie, tjieldie och tjieldie, tjieldie.

Mark som anges i 2 § fördelas enligt bestämmelserna i 2 kap 2 § siidalagen. Betesområdet för čearrut sammanfaller med siidaområdet.

čearrut enligt denna lag är samebyar enligt rennäringslagen (1971:437) i Kopparbergs och Jämtlands län, samebyar väster om lappmarksgränsen i Norr- och Västerbottens län samt Muonio sameby.

Paragrafen saknar motsvarighet beträffande termerna i rennäringslagen. En viss motsvarighet i sak finns i 6 § rennäringslagen.

Andra stycket definierar vad som avses med betesområdet i förhållande till siidaområdet.

Det får anses självklart att det är Sametinget, som gör siidaindelning och därmed också čearruindelning. Utgångspunkten är nuvarande samebygränser. Muoniofrågan har med jämna mellanrum varit underställd utredningar. Det faktum att Muonios område ligger öster om lappmarksgränsen har skapat problem för utredarna. Vi har emellertid inte funnit belägg för att Muonio sameby har någon annan situation än skogssamebyarna mellan odlingsgränsen och lappmarksgränsen. Muonio sameby bedriver renskötsel på mark som, i huvudsak ägs av privata markägare. Samma situation har skogssamebyarna efter bolagiseringen av AssiDomän.

I 9 § siidalagen finns bestämmelser om rättigheter för medlemmar i Muonio siida, medan området för renskötseln i Muonio är reglerad i 2 § denna lag.

7 § Medlem i čearru är renägande siidamedlem enligt 2 kap 3 § siidalagen.

För att vara medlem i čearru krävs att personen har ett renmärke och renar. Rennäringslagen har motsvarande bestämmelse, som innebär att om en same har ett renmärke registrerat hos länsstyrelsens renmärkesregister och om hon är renägare är hon medlem i sameby, automatiskt och obligatoriskt. Medlem i sameby enligt rennäringslagen är också a) den som tidigare har varit renägare under vissa förutsättningar, b) den som inte är renägare, men som är make eller hemmavarande barn till medlem.

Enligt denna paragraf är endast renägare medlemmar, men i likhet med vad som gäller enligt rennäringslagens bestämmelser, är sådana renägare medlemmar automatiskt och obligatoriskt. Medlemskapet följer således renägandet.

8 § čearru får för medlemmarnas gemensamma behov använda byns betesområde för renbete.

Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer beslutar om det högsta antal renar som får hållas på bete inom betesområde enligt 4 §. Hänsyn skall därvid tas till andra intressen.

Om det behövs för att bevara renbetet eller annars främja renskötseln, kan regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer förordna om inskränkning i betesrätten.

čearru ryter mot ett beslut enligt andra eller tredje stycket får regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer vid vite förelägga att följa beslutet. Har čearru med stöd av 22 § första stycket bestämt hur många renar en medlem högst får inneha, får ett föreläggande att minska antalet renar även riktas mot en medlem som inte följer čearrus beslut.

Bestämmelsen överensstämmer i huvudsak med 15 § rennäringslagen.

9 § čearru får inom betesområdet utföra arbetshage eller annat stängsel för renarna, renslakteri eller annan anläggning som behövs för renskötseln.

Paragrafens förebild är 16 paragrafen rennäringslagen. Då siidalagen reglerar byggnadsrätten för siidamedlem, regleras här endast rätten för čearru.

10 § Om det behövs virke till en anläggning eller en byggnad som avses i 9 §, får skog avverkas på samma områden som siidamedlem får nyttja enligt 1 kap 6 § siidalagen.

På samernas renbetesland utanför lappmarkerna och renbetesfjällen som hör till en čearrus betesområde får čearru för det ändamål som anges i första stycket ta endast torra träd, vindfällen, skogsavfall, tall- och grantjur eller, för tillfälligt behov, lövträd som växer på utmark.

Siidamedlems rätt att avverka virke till anläggning är reglerad i siidalagen, Denna paragraf reglerar rätten för čearru. Motsvarande bestämmelse i rennäringslagen för sameby återfinns i 17 §.

11 § Medlem i čearru som tillfälligt uppehåller sig inom annan čearrus betesområde för renskiljning eller annat ändamål som har samband med renarnas skötsel får där taga bränsle för eget behov.

Bestämmelsens motsvarighet i rennäringslagen är 19 §.

12 § Om det är oundgängligen är nödvändigt att skaffa foder till renarna, får čearru eller medlem i čearru fälla lavbevuxna träd, i första hand torra eller oväxtliga träd, inom betesområdet. Avverkning på samernas renbetesland skall om möjligt ske efter anvisning av markens ägare eller brukare.

Paragrafen överensstämmer i sak med 20 § rennäringslagen.

15 § Medlem i Čearru får jaga och fiska enligt bestämmelserna i 1 kap 8 § siidalagen.

Första stycket äger motsvarande tillämpning på medlem i Čearru som tillfälligt uppehåller sig inom annan Čearru betesområde för renskiljning eller annat ändamål som har samband med renarnas skötsel. Han får dock jaga och fiska endast för sitt uppehålle.

Uppehåller sig björn, varg, järv eller lo bevisligen i trakten, får jakt efter sådant djur företagas på mark som anges i första stycket samt inom annan Čearrus betesområde, i den mån regeringen eller myndighet, som regeringen bestämmer, tillåter det.

Inom de områden, som anges i 1 kap 8 § siidalagen får medlem i Čearru inom betesområdet jaga rovdjur, i den mån regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer, tillåter det.

Den grundläggande rätten till jakt och fiske har Čearrumedlem med stöd av siidalagens bestämmelser. Förhållandet stadgas i paragrafens första stycke.

Medlem i Čearru har dock rätt att enligt andra stycket bedriva jakt och fiske till husbehov även i en annan Čearru enligt paragrafens bestämmelser.

Beträffande 3 och 4 st överensstämmer dessa i sak med bestämmelserna om nödrätt i 25 § rennäringslagen.

20 § Regeringen kan förordna om upphävande av renbetning för visst markområde, när området behövs för ändamål som avses i 2 kap. expropriationslagen (1972:719).

Upphävande kan begränsas till att avse viss tid.

Paragrafen motsvarar 26 § rennäringslagen.

21 § Medför upphävande av rätt till renbete eller flyttning med renar skada eller olägenhet för renskötseln utgår ersättning därför.

Ersättning för skada eller olägenhet som ej drabbar bestämd person tillfaller siida enligt 2 kap 1 § siidalagen, om ej särskilda skäl föreligger.

Paragrafen motsvarar 28 § rennäringslagen.

42 § Renskötsel skall bedrivas med bevarande av naturbetesmarkernas lång-siktiga produktionsförmåga så att dessa ger en uthålligt god avkastning samtidigt som den biologiska mångfalden behålls.

Regeringen eller myndighet, som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om den hänsyn som vid renskötsel skall tas till naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen. Föreskrifterna får dock inte vara så ingripande att pågående markanvändning avsevärt försvåras.

Regeringen eller myndighet, som regeringen bestämmer får meddela de förelägganden eller förbud som behövs för att föreskrifter som har meddelats med stöd av andra stycket skall efterlevas.

Paragrafen motsvarar i huvudsak 65 a § rennäringslagen. Det är naturligt att Sametinget meddelas kompetens enligt andra stycket.

Övrigt om lagstiftning

Under 4 ÖVRIGA LAGSTIFTNINGSÅTGÄRDER i programmet Siida-framtidens sameby finns följande uttalande:

”Styrelsen har inom ramen för nuvarande resurser inte haft möjlighet att föreslå följdändringar i andra lagstiftningar, som berörs av förslagen till siidalag och förslaget till renskötsellag. Av dem berörs speciellt de lagar som rör länsstyrelsens och Jordbruksverkets relationer till rennärningen och Sametingets relation till såväl siida- som renskötsellagen.

Beträffande rennäringsförordningen har styrelsen inte gjort några analyser och har därför inte gjort några överväganden. Nödvändiga åtgärder innan förslag till ny rennäringsförordning kan ges är framför allt att utreda dess 1 § och den verksamhet som Samefonden bedriver.

Vidare kan påstås att det är angeläget och naturligt att Sametinget snarast möjligt får sektorsansvaret för rennärningen. Det föreslagna siidasystemet kan därvid komplettera Sametinget i den delen – som ett lokalt organ i vissa frågor.”

1.2.2 Sammanfattning av lagförslagen

Ovan har redovisats de lagförslag som på något sätt rör fördelningen av samernas gemensamma resurser. Inriktningen har fastställts av SAMERNA:s kongress år 2000. Här följer en sammanfattning.

Av 1 kap, 4 § siidalagen framgår vilken rätt som siidans medlemmar har. Rätten är såväl av enskild som av kollektiv karaktär. 5 § anger att renskötsel kan bedrivas med stöd av reglerna i renskötsellagen, men att grunden för rätten finns i siidalagen.

Siidamedlems rätt att uppföra byggnader för renskötsel, jakt och fiske regleras i 6 §. I tillägg till den ordning som har gällt tidigare får sådana byggnader också uppföras för att utöva slöjd och turistisk verksamhet. Rätten att ta virke till sådana byggnader regleras i 7 §, medan rätten att ta virke till nybyggnad eller ombyggnad av familjebostad regleras i 8 §. Det framgår inte tydligt av lagförslagen, men det får tas för givet att byggnadernas placering skall vara inom renskötselområdet, d v s inom siidaområdena.

Beträffande siidamedlems rätt att jaga och fiska finns reglerna i 1 kap 9 § siidalagen. Det kan noteras att siidamedlem får fiska till husbehov. I motivuttalanden sägs dock att ”Det är inte motiverat med inskränkningar i rätten till jakt och fiske, då antalet rättighetsinnehavare i varje siida, i de flesta fall, understiger 300 personer. Resurserna är dock begränsade och medlem i siida bör utnyttja denna rätt med hänsyn till långsiktighet. Siidastyrelsen får bevaka att resurserna inte överutnyttjas och föreslå inskränkningar i denna rätt om så sker”.

Regeringen kan upphäva den samiska rätten för ett visst markområde, med stöd av reglerna i 10 §. Om ett sådant upphävande endast berör rennärningen skall ersättningen tillfalla renskötseln. Detta stadgande finns i 11 §.

Siidans upplåtelse rätt regleras i 13 §, med hänsynstagande till ”god jaktvård eller fiskevård och kan ske utan besvärande intrång i rätten till jakt och fiske enligt 9 §”. Upplåtelse av nyttjanderätt får inte innebära en olägenhet för renskötseln. Det kan noteras (14 §) att termen ”avsevärd” har tagits bort i förhållande till nuvarande lagstiftning. Upplåtelse skall ske mot avgift (15 §).

Av 2 kap, 1 § siidalagen framgår att renskötselområdet är uppdelat i siida, som överensstämmer med nuvarande samebyindelning. Till skillnad mot vad som gäller idag skall siida besluta i ärenden som rör de samiska angelägenheter. Stödet för en sådan ordning finns i Europeisk konvention om kommunal självstyrelse uttalar bl a att medlemmarna i Europarådet är ”övertygade om att förekomsten av kommuner med verkligt ansvar kan åstadkomma en förvaltning som är både effektiv och ligger nära medborgaren”. Samer får inte undantas från detta synsätt. Siidaindelningen görs av Sametinget, med mandat från regeringen (2 §).

Vem som är siidamedlem framgår av 3 §. Kravet är att personen i fråga kan härleda sitt ursprung till till en viss sameby. Det andra kravet är att personen "själv eller har en förälder upptagen i sameröstlängd enligt 3 kap 3 § Sametingslagen (1992:1433)". Siidan kan också anta någon utomstående som siidamedlem om denne tillhör en annan siida. Av motivuttalandena framgår att "Det bör ankomma på Sametingets valnämnd att upprätta same-röstlängden, så att den är anpassad till siidasystemet". Denna paragraf innebär också att siidamedlems barn, som inte är myndig också är medlem enligt denna lag. Hon har dock inte rösträtt i siidavalet.

Den beslutande församlingen är siidatinget (3 kap, 1 § siidalagen) som består av 17 ledamöter. Tingets beslutskompetens framgår av 2 §. Paragrafen har sin förebild i 3 kap 9 § kommunallagen. Tinget skall också tillsätta en styrelse (3 §) bestående av högst 5 ledamöter. Den skall bl a leda och samordna förvaltningen av siidans angelägenheter och ha uppsikt över övriga nämnders verksamhet. Paragrafen följer allmängiltiga regler (jfr 2 kap 4 § sametingslagen). Ett tillägg är dock att styrelsen skall fatta vissa beslut inom renskötsefflagens tillämpningsområde.

Siidan skall verka vid sidan av staten, kommunerna och landstingen. Detta framgår av 4 kap 1 § siidalagen.

2 § stadgar att siidan skall behandla sina medlemmar lika. I fråga om nyttjande av samernas gemensamma resurser är det inte enkelt att skapa innehåll till ordet "lika". I motivuttalandena sägs bl a följande: "Ett område där paragrafen är tillämplig är frågan om fördelning av de gemensamma resurserna. Renbetet är en gemensam resurs och paragrafens bestämmelser synes stadga att siidans medlemmar skall behandlas lika när det gäller rätten att nyttja renbetet. Då renbetet, emellertid, är en begränsad resurs får den fördelas på ett anpassat antal renägare. Ur rättvisesynpunkt borde den begränsade resursen, renbetet, möjligtvis fördelas med ett lottningsförfarande bland siidans medlemmar. Det i sin tur skulle innebära att nuvarande renägare blir utsatta för konfiskatoriska ingrepp och programmet ställer sig inte bakom en sådan lösning. Om staten har haft konfiskering som modell för lagstiftning, förordas istället att de som är renägare idag, får fortsätta med renägandet. Däremot bör det vara möjligt för intresserade ungdomar, som inte är renägare idag, att få plats i renskötsel. Ett sådant förhållande råder även nu".

Om siidans rätt att meddela föreskrifter regleras i 4 §. Regeringsformen måste dock anpassas till en sådan ordning (jfr 2 kap 5 § kommunallagen).

Ett problem som kan uppstå är att någon same inte vill vara medlem i siida, men som ändå vill utöva den samiska rätten. Detta har lösts med en förvaltningsavgift för personen i fråga (5 §).

Varje siidamedlem kan överklaga siidans beslut. Det regleras i 7 kap, 1 § siidalagen. Första klagoinstansen är Sametinget (5 §).

Rätten att bedriva renskötsel regleras i siidalagen. Det framgår också av 1 § renskötsefflagen. Av 2 § samma lag framgår vad som avses med renskötseffområdet. För renskötseln finns čearrut (nordsamiska), tjelde (lulesamiska) eller tjelddieh (syd-samiska) (4 §). Andra stycket definierar vad som avses med betesområdet i förhållande till siidaområdet. I motivuttalandena sägs bl a följande: "Det får anses självklart att det är Sametinget, som gör siidaindelning och därmed också čearruindelning. Utgångspunkten är nuvarande samebygränser. Muoniofrågan har med jämna mellanrum varit underställd utredningar. Det faktum att Muonios område ligger öster om lappmarksgränsen har skapat problem för utredarna. Vi har emellertid inte funnit belägg för att Muonio sameby har någon annan situation än skogssamebyarna mellan odlingsgränsen och lappmarksgränsen. Muonio sameby bedriver renskötsel på mark som, i huvudsak ägs av Svea skog AB. Samma situation har skogssamebyarna efter bolagiseringen av AssiDomän".

Medlem i čearru är renägande siidamedlem (7 §). Enligt denna paragraf är endast renägare medlemmar, men i likhet med vad som gäller enligt rennäringslagens bestämmelser, är sådana renägare medlemmar automatiskt och obligatoriskt. Medlemskapet följer således renägandet.

Medlemmarna i čearru får använda dess betesområde för renbete (8 §). Rätten att uppföra hagar och stängsel regleras i 9 §, medan rätten att ta virke regleras i 10 §. En Čearrumedlems rätt att ta virke till bränsle regleras i 11 §, medan rätten att avverka lavbevuxna träd till foder för renarna regleras i 12 §.

Čearrumedlems rätt att jaga och fiska regleras i 1 kap 8 § siidalagen (15 §). Den grundläggande rätten till jakt och fiske har čearrumedlem med stöd av siidalagens bestämmelser. Förhållandet stadgas i paragrafens första stycke. Medlem i Čearru har dock rätt att enligt andra stycket bedriva jakt och fiske till husbehov även i en annan Čearru enligt paragrafens bestämmelser.

Det stora flertalet samer är medvetna om att naturens resurser är begränsade. Ändå finns ett stadgande (42 §) om att "Renskötsel skall bedrivas med bevarande av naturbetesmarkernas långsiktiga produktionsförmåga så att dessa ger en uthålligt god avkastning samtidigt som den biologiska mångfalden behålls".

1.3 ILO:s konvention nr 169

Det programarbete som SAMERNA har fattat beslut om 1999 och 2000 hänvisar ofta till konventionens bestämmelser. Jag har därför plockat ut vissa artiklar som rör detta ämne.

Artikel 1

1. Denna konvention äger tillämpning på

- (a) stamfolk i självstyrande länder, vilkas sociala, kulturella och ekonomiska villkor skiljer dem från andra grupper av den nationella gemenskapen och vilkas ställning helt eller delvis regleras genom deras egna sedvänjor eller traditioner eller genom speciell lagstiftning;
  - (b) folk i självstyrande länder, vilka betraktas som urfolk på grund av att de härstammar från folkgrupper som bodde i landet eller i ett geografiskt område, som landet tillhörde, vid tiden för erövring eller kolonisation eller fastställandet av nuvarande statsgränser och vilka, oavsett rättslig ställning, behåller en del av eller alla sina egna sociala, ekonomiska, kulturella och politiska institutioner.
2. Egen identifiering som urfolk eller stamfolk skall anses som ett grundläggande kriterium för att fastställa de grupper på vilka bestämmelserna i denna konvention äger tillämpning.

1. Användningen av termen "folk" i denna konvention skall inte tolkas så att den har någon innebörd i fråga om de rättigheter som kan vara förknippade med termen enligt internationell rätt.

Min kommentar: Notera pkt 2 där det sägs att "Egen identifiering" är det som bestämmer. När samerna numera har ett folkvalt är det självklart att det är Sametinget som fattar beslut om vilka samer som omfattas av konventionen. Min bedömning är att Sametingets beslut är: Samtliga samer eller åtminstone de som finns i den samiska röstlängden.

Artikel 2

1. Regeringarna skall ha ansvaret för att, under medverkan av berörda folk,

utveckla samordnande och systematiska program i syfte att skydda dessa folks rättigheter och garantera respekt för deras integritet.

2. Dessa program skall innefatta åtgärder för att
  - (a) säkerställa att medlemmar av dessa folk, på grundval av jämlikhet, åtnjuter de rättigheter och möjligheter som enligt den nationella lagstiftningen tillkommer andra medlemmar av befolkningen;
  - (b) främja det fulla förverkligandet av dessa folks sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter med hänsyn till deras sociala och kulturella identitet, deras sedvänjor och traditioner samt institutioner;
  - (c) bistå medlemmar av berörda folk med att undanröja socio-ekonomiska klyftor som kan finnas mellan medlemmar av urfolk och andra medlemmar av den nationella gemenskapen, på ett sätt som är förenligt med deras strävanden och livsstil.

Artikel 3

1. Urfolk och stamfolk skall till fullo åtnjuta mänskliga rättigheter och grundläggande friheter utan hinder eller diskriminering. Konventionens bestämmelser skall tillämpas utan diskriminering på såväl manliga som kvinnliga medlemmar av dessa folk.
2. Ingen form av våld eller tvång får användas i strid med de berörda folkens mänskliga rättigheter och grundläggande friheter, innefattande rättigheter enligt denna konvention.

Artikel 4

Särskilda åtgärder skall vidtas på lämpligt sätt för att skydda de berörda folkens personer, institutioner, egendom, arbete, kultur och miljö.

Sådana särskilda åtgärder får inte stå i strid med de berörda folkens fritt uttryckta önskningsar.

Åtnjutandet av de allmänna medborgerliga rättigheterna, utan diskriminering av de allmänna medborgerliga rättigheterna, får inte på något sätt inskränkas genom sådana särskilda åtgärder.

Artikel 6

1. Vid tillämpningen av denna konvention skall regeringarna
  - a) samråda med berörda folk genom lämpliga förfaranden och särskilt genom deras representativa institutioner, närhelst lagstiftnings- eller administrativa åtgärder som direkt kan påverka dem övervägs;
  - b) skapa möjligheter genom vilka dessa folk fritt kan delta, åtminstone i samma utsträckning som andra grupper av befolkningen och på alla nivåer av beslutsfattandet, i valda institutioner och administrativa och andra organ ansvariga för åtgärder och program som berör dem;
  - c) skapa möjligheter för en utveckling till fullo av dessa folks egna institutioner och initiativ och, där så är lämpligt, tillhandahålla de resurser som är nödvändiga för detta ändamål.

Samråd enligt denna konvention skall ske förtroendefullt och i en efter omständigheterna lämplig form i syfte att uppnå överenskommelse eller samtycke till föreslagna åtgärder.

Artikel 7

1. Berörda folk skall ha rätt att besluta om sina egna prioriteringar vad gäller utvecklingsprocessen i den mån denna påverkar deras liv, tro, institutioner och andliga välfärd samt den mark som de bebor eller på annat sätt nyttjar och rätt att utöva kontroll, så långt det är möjligt, över sin ekonomiska, sociala och kulturella utveckling. Dessutom skall de medverka vid utarbetandet, genomförandet och utvärderingen av nationella och regionala utvecklings-planer och program, som direkt kan påverka dem.
2. Förbättring av de berörda folkens levnads- och arbetsförhållanden och av deras hälso- och utbildningsnivå skall, med deras medverkan och samarbete, ges prioritet i planer för den allmänna ekonomiska utvecklingen inom områden som de bebor. Särskilda projekt för utveckling av ifrågavarande områden skall utformas på sådant sätt att sådan förbättring främjas.

Artikel 13

1. Vid tillämpningen av bestämmelserna i denna del av konventionen skall regeringarna respektera den speciella betydelse som de berörda folkens förhållande till mark eller områden, eller båda i tillämpliga fall, som de bebor eller nyttjar på annat sätt, har för deras kultur och andliga värden och särskilt de kollektiva aspekterna av detta förhållande.
2. Användningen av uttrycket "mark" i artiklarna 15 och 16 skall innefatta begreppet områden, vilket täcker den totala miljön i de områden som berörda folk bebor eller nyttjar på annat sätt

Artikel 14

1. De berörda folkens äganderätt och besittningsrätt till den mark som de traditionellt bebor skall erkännas. Därutöver skall åtgärder vidtas i lämpliga fall för att skydda de berörda folkens rätt att nyttja mark, som inte uteslutande bebos av dem, men till vilken de traditionellt haft tillträde för sin utkomst och traditionella verksamhet. Särskild uppmärksamhet skall fästas vid nomadfolkens och de kringflyttande jordbrukarnas situation i detta hänseende.
  2. Regeringarna skall vidta nödvändiga åtgärder för att identifiera den mark som de berörda folken traditionellt bebor och för att garantera effektivt skydd av deras äganderätt och besittningsrätt.
- Lämpliga förfaranden skall införas inom det nationella rättssystemet för att ta ställning till anspråk på mark från berörda folk.

Min kommentar: ILO-utredningen (SOU 1999:25) hade uppfattningen att Sverige inte uppfyller kraven i artikel 14 punkt 1 och pekar på åtgärder måste vidtas för att stärka skyddet mot inskränkningar i samernas renskötselrätt bl a innebärande att samerna själva förfogar över sin rätt till jakt och fiske.

2 NUVARANDE REGLER

Idag regleras samernas rätt av rennäringslagen (1971:437). Föregångarna var 1886, 1898 och 1928 års renbeteslagar. Här redovisas några lagregler som rör frågan. Kommentarer är hämtade från programmet Siida-framtidens sameby. När jag på något ställe har ytterligare kommentarer, återfinns det under "Tillägg."

1 § Den som är av samisk härkomst (same) får enligt bestämmelserna i denna lag använda mark och vatten till underhåll för sig och sina renar.

Rätten enligt första stycket (renskötselrätten) tillkommer den samiska befolkningen och grundas på urminnes hävd.

Renskötselrätten får utövas av den som är medlem i sameby. Lag (1993:36).

Kommentar 1 §

Den rätt som det här är fråga om är en samisk rätt, som vilar på civilrättslig grund, vilket också framgår av 2:a stycket. Högsta Domstolen (NJA 1981 s 1) har beskrivit rätten på följande sätt: "En på civilrättslig grund bestående bruksrätt av sådant slag som det här gäller är enligt 2 kap 18 § regeringsformen på samma sätt som äganderätten skyddad mot tvångsförfoganden utan ersättning". Tredje stycket innebär en inskränkning i den rätt som avses i paragrafen, vilket kan jämföras med vad som uttalas i prop 1992/93:32 (s 94): "En rättighet som utgör särskild rätt till fastighet kan varken helt eller delvis tas ifrån innehavaren utan ersättning".

Det framgår inte av lagtexten att renskötselrätten är en kollektiv rätt för den samiska befolkningen, men i prop 1992/93:32 s 88 sägs att "renskötselrätten är en för den samiska befolkningen kollektiv rätt".

Det är inte klarlagt, vad som avses med "kollektiv rätt" och exempelvis kammarrätten i Sundsvall uttalar (Ds 1989:72 s 206) att "Konstaterandet att renskötselrätten som sådan är en kollektiv rätt som tillkommer alla samer i Sverige synes snarast stå i klar strid mot högsta domstolens bedömning i skattefjällsmålet".

3 § Renskötsel får bedrivas inom följande områden (renskötselområdet)

1. hela året (året-runt-markerna)

i Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker dels ovanför odlingsgränsen, dels nedanför denna gräns på mark där skogsrenskötsel av ålder bedrivs under våren, sommaren eller hösten och marken antingen tillhör eller vid utgången av juni 1992 tillhörde staten (kronomark) eller utgör renbetesland, på renbetesfjällen i Jämtlands län, inom de områden i Jämtlands och Dalarnas län som vid utgången av juni 1992 tillhörde staten och var särskilt upplåtna till renbete,

2. den 1 oktober--den 30 april (vinterbetesmarkerna)

i övriga delar av lappmarkerna nedanför odlingsgränsen,

inom sådana trakter utanför lappmarkerna och renbetesfjällen där renskötsel av älde bedrevs vissa tider av året. Med renbetesland förstås mark som vid avvitrningen förklarats utgöra renbetesland eller av älde använts som sådant land. Med renbetesfjällen förstås de vid avvitrningen för samerna avsatta renbetesfjällen och de områden som sedermera upplåtits till utvidgning av dessa fjäll. Lag (1996:949).

Kommentar 3 §

Under hela året får renskötsel bedrivas i Norr- och Västerbotten ovanför odlingsgränsen samt på renbetesfjällen i Jämtland. Dessutom får "skogsrenskötsel" bedrivas nedanför odlingsgränsen under vissa förutsättningar. Under tiden 1 oktober – 30 april föreligger renbetesrätt öster om odlings- och lappmarksgränsen samt utanför renbetesfjällen. Det kan anmärkas att fjällsamebyarnas året runtmarker sträckte sig till lappmarksgränsen enligt 1886 års renbeteslag. Lag (1996:949)

Tillägg: Efter det att kommentarerna skrevs har domstolarna i Sverige (se exv hovrätten T 58-96) fattat beslut om enorma inskränkningar i fråga om naturbete för framför allt rennäringen i Härjedalen. Inte nog med det; även Gränsdragningskommissionen (SOU 2006:14) föreslår samma inskränkningar i Härjedalen, trots att domstolarna inte har prövat frågan på alla fastigheter i Härjedalen.

11 § Medlem i sameby är

- 1. same som deltar i renskötseln inom byns betesområde*
- 2. same som har deltagit i renskötsel inom byns betesområde och haft detta som stadigvarande yrke och inte övergått till annat huvudsakligt förvärvsarbete*
- 3. den som är make eller hemmavarande barn till medlem som avses under 1 eller 2 eller som är efterlevande make eller underårigt barn till avliden sådan medlem. Lag (1993:36).*

Tillägg: Jag har valt att inte ta med kommentaren som återfinns i programmet Siida-framtidens sameby, därför att den är på flera A4-sidor. Däremot kan jag uppmärksamma faktumet att förvaltningsdomstolarna ända upp till Regeringsrätten har inställningen att 1) alla som är samer 2) alla som har ett renmärke registrerat åt sig hos länsstyrelsen och 3) äger minst en ren märkt i det registrerade märket

är medlem i sameby.

Lycksele tingsrätt delar inte Regeringsrättens uppfattning och det återstår att invänta hovrättens utslag.

I övrigt tror jag inte att 3:e stycket, 1 § rennäringslagen klarar en internationell prövning, vilket också omfattar 11 §.

16 § Sameby får inom byns betesområde utföra arbetshage eller annat stängsel för renarna, renslakteri eller annan anläggning som behövs för renskötseln.

Sameby eller medlem i byn får på utmark inom byns betesområde uppföra renvaktarstuga, kåta, förvaringsbod eller annan mindre byggnad som behövs för renskötseln.

Är anläggning som anges i första stycket avsedd för stadigvarande bruk, skall den förläggas till plats som anvisas av markens ägare. Detsamma gäller i fråga om byggnad som anges i andra stycket, om den skall uppföras för stadigvarande bruk nedanför odlingsgränsen eller utanför renbetesfjällen på mark som varken är sådan kronomark som står eller vid utgången av juni 1992 stod under statens omedelbara disposition eller mark som vid avvitrning utlagts till allmänningsskog.

Vill sameby eller, om byggnad skall uppföras av medlem i byn, denne icke godtaga anvisad plats, bestämmer länsstyrelsen platsen. Lag (1992:785).

Kommentar 16 §

Denna paragraf reglerar samebyns och/eller den enskilde medlemmens rätt att uppföra byggnad för renskötselrättens utövande. Det torde för samebyns del endast vara fråga om anläggning för renskötsel, medan det beträffande den enskilde medlemmen är fråga om byggnad för renskötsel, jakt och/eller fiske. En del byggnadsnämnder har tillämpat paragrafen på sätt att endast de renskötande medlemmarna har erhållit byggnadslov och att byggnaderna endast får användas för renskötseln. Samebyn har dock i beslut av 14 november 1997 uttalat "att länsstyrelser, byggnadsnämnder och andra myndigheter måste beakta ren-näringslagen vid beslutsfattande som rör sameområdet" och det troliga är att myndigheterna i fortsättningen ger medlemmar

byggnadslov och
virke enligt 17 §

för renskötselrättens utövande

En del byggnadsnämnder inom sameområdet har inte velat pröva en renskötares byggnadslovsrätt, som har sin grund i rennäringslagens bestämmelser, vilket t ex framgår av följande inläga till länsstyrelsen av 1997-01-14, Mål nr 204-155-97:

Tillägg: Den återstående delen, ett rättsfall, av kommentaren har utelämnats. Den återfinns på www.samerna.se.

17 § Om det behövs virke till en anläggning eller en byggnad som avses i 16 § första eller andra stycket, får skog avverkas på de delar av betesområdet som hör till lappmarkerna, renbetesfjällen eller de områden i Jämtlands och Dalarnas län som vid utgången av juni 1992 tillhörde staten och var särskilt upplåtna till renbete. Inom samma delar av betesområdet får medlemmar i samebyn för eget behov ta bränsle och slöjdvirke.

Länsstyrelserna i Västerbottens och Norrbottens län får ge en i länet bosatt same som inte är medlem i någon sameby tillstånd att inom länet ta slöjdvirke för eget behov på mark inom lappmarkerna som tillhör eller vid utgången av juni 1992 tillhörde staten. Länsstyrelsen i Jämtlands län får ge en i detta län eller i Dalarnas län bosatt same som inte är medlem i någon sameby sådant tillstånd på renbetesfjällen och inom de områden i Jämtlands och Dalarnas län som vid utgången av juni 1992 tillhörde staten och var särskilt upplåtna till renbete. Tillstånd får bara

ges samer som i en inte oväsentlig utsträckning ägnar sig åt sameslöjd. Tillståndet får återkallas när förutsättningar för tillståndet inte längre föreligger.

Växande barrträd får avverkas endast efter anvisning av markens ägare eller brukare, om denne inte medger något annat.

På sådan mark utanför lappmarkerna och renbetesfjällen som hör till en samebys betesområde får byn eller medlemmar i byn för det ändamål som anges i första stycket ta endast torra träd, vindfällen, skogsavfall, tall- och grantjur eller, för tillfälligt behov, lövträd som växer på utmark. Lag (1996:949).

Kommentar 17 §

Denna paragraf reglerar samebyns och den enskilde medlemmens rätt att avverka skog för att erhålla virke till anläggningar eller byggnader enligt 16 §. En del samebyar har, med stöd från myndigheter, tolkat lagrummet på det sätt att endast de renskötande medlemmarna har haft avverkningsrätt. Paragrafen syftar dock på alla medlemmar i samebyn, vilket även 1 § rennäringslagen ger stöd för.

Andra stycket infördes 1 juli 1993 och innebär att samer som inte är medlemmar i samebyar kan ta slöjdvirke på vissa områden. I praktiken har det fungerat så hela tiden och lagstiftningen kan sägas ha anpassats till realiteten. Utöver att sameslöjdarna, helt oberoende av rennäringslagens bestämmelser alltid har tagit slöjdvirke för eget behov, har även dåvarande Domänverket tolkat lagstiftningen i den riktningen. I en anvisning av 1981-01-30 (Up 60.00) sägs bl a att då "sameslöjden utgör en väsentlig del av samekulturen har domänverket ingen erinran mot att även icke medlemmar i sameby fritt får taga virke på kronans marker".

Fjärde stycket reglerar rätten att hugga ved till bränsle. Vad som avses med "tillfälligt behov" är inte klarlagt. I flera fall kan det, när det gäller i varje fall "lövträd" vara fråga om livstid.

18 § Medlem i sameby har rätt att inom byns betesområde på kronomark som står eller vid utgången av juni 1992 stod under statens omedelbara disposition eller mark som vid avvitrning utlagts till allmänningsskog taga virke till uppförande eller ombyggnad av familjebostad. Avverkning får ske endast efter anvisning av markägare. Lag (1992:785).

Kommentar 18 §

Denna paragraf reglerar rätten att avverka skog för att uppföra eller bygga om permanentbostad eller uthus, garage m m i anslutning till bostaden. 1964 års rennäringslagssakkunniga föreslog att denna rätt skulle avvecklas och ersättas med ett statligt stöd för uppförande eller förbättrande av permanentbostäder. Lagstiftaren godtog dock inte förslaget, vilket är i linje med bestämmelsen i 1 § rennäringslagen.

19 § Medlem i sameby som tillfälligt uppehåller sig inom annan bys betesområde för renskiljning eller annat ändamål som har samband med renarnas skötsel får där taga bränsle för eget behov.

Kommentar 19 §

En medlems rätt att avverka skog gäller inom den egna samebyn. Rätten att ta ved till bränsle gäller även vid vistelse inom en annan sameby. Här är det fråga om tillfälligt behov.

20 § Om det är oundgängligen är nödvändigt för att skaffa foder till renarna, får sameby fälla lavbevuxna träd, i första hand torra eller oväxtliga träd, inom byns betesområde. Sådan avverkning skall om möjligt ske efter anvisning av markens ägare eller brukare.

Kommentar 20 §

I detta fall är det fråga om rätten att fälla träd för att renarna skall komma åt hänglaven. En sådan rätt föreligger även inom nationalpark.

21 § För skog som avverkas på kronomark som står eller vid utgången av juni 1992 stod under statens omedelbara disposition eller mark som vid avvitrning utlagts till allmänningsskog behöver ersättning ej lämnas. Detsamma gäller växande lövträd som eljest tages inom lappmarkerna, på renbetesfjällen samt inom de områden i Jämtlands och Dalarnas län som vid utgången av juni 1992 tillhörde staten och var särskilt upplåtna till renbete.

I andra fall än som avses i första stycket skall ersättning lämnas för rotvärdet av växande träd som tages. Kan överenskommelse ej uppnås om ersättningen, utser länsstyrelsen på begäran av part någon att söka förlika parterna. Lag (1996:949).

Kommentar 21 §

Om avverkning sker, med stöd av 17 – 20 §§, på privat mark skall ersättning utges. Beträffande ved till bränsle för tillfälliga behov är det fråga om försumbara belopp och ersätts normalt inte.

25 § Medlem i sameby får jaga och fiska på utmark inom de delar av byns betesområde som hör till renbetesfjällen eller lappmarkerna, när renskötsel är tillåten där.

Första stycket äger motsvarande tillämpning på medlem i sameby som tillfälligt uppehåller sig inom annan samebys betesområde för renskiljning eller annat ändamål som har samband med renarnas skötsel. Han får dock jaga och fiska endast för sitt uppehälle.

Uppehåller sig björn, varg, järv eller lo bevisligen i trakten, får jakt efter sådant djur företagas på mark som anges i första stycket inom annan samebys betesområde, i den mån regeringen eller myndighet, som regeringen bestämmer, tillåter det.

Inom de områden i Jämtlands och Dalarnas län som vid utgången av juni 1992 tillhörde staten och var särskilt upplåtna till renbete får medlem i sameby inom byns betesområde fiska till husbehov samt jaga rovdjur, i den mån regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer, tillåter det. Lag (1996:949).

Kommentar 25 §

Medlem i sameby får enligt första stycket jaga och fiska inom den egna samebyn. Enligt 1928 års renbeteslag var rätten inte begränsad till den egna lappbyn, även om detta inte utnyttjades i någon nämnvärd omfattning beträffande jakt. I fråga om fiske finns det däremot exempel på personer som tillhörde en lappby, men fiskade inom en annan lappby. Enligt andra stycket får medlem jaga och fiska för sitt uppehälle i en annan sameby, vid t ex kalvmärkning och skiljning. Tredje stycket är, för samisk del, ett förtydligande av reglerna i brottsbalken (BRB 24:1, 5 och 6) och jaktförordningen (1987:905, 28 §)

Medlem i sameby är, i allt väsentligt, den ende jakträttsinnehavaren ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen i Jämtland. Inom dessa områden finns dock ett fåtal markägare, som givetvis också är jakträttsinnehavare.

Före bolagiseringen (prop 1991/92:134) av Domänverket saknade 90 % av markerna mellan odlingsgränsen och lappmarksgränsen lagfart och medlem i sameby var formellt den ende jakträttsinnehavaren på aktuella lagfartslösa marker. Efter bolagisering har Assi Domän AB erhållit lagfart för dessa marker och idag återstår troligen endast ca 5 % av markerna, som saknar lagfart.

SSR har vid sitt landsmöte i Östersund 1992 välsignat denna utveckling, vilket framför allt har drabbat skogssamerna.

När den nya jaktlagen (1987:259) infördes (prop 1986/87:58) har frågan ställts om staten med riksdagsbeslutet tillskansade sig jakträtten i Sápmi. Svaret torde redan finnas på första sidan i propositionen där det sägs att "den nya lagens civilrättsliga bestämmelser om jakträtten innebär i huvudsak endast en språklig revision av den nuvarande lagen". Det i sin tur innebär att staten inte har gjort anspråk på jakträtten i Sápmi, vilket också gällde enligt den förra jaktlagen från 1938.

Jakträtten är

knuten till markägandet för alla medborgare i Sverige

utom för medlemmar i samebyar. Deras jakträtt vilar på civilrättslig grund, kodifierad i 25 § rennäringslagen.

Historiskt sett har dock staten sedan 1600-talet gjort regalrättsliga anspråk vad gäller exempelvis vatten, jakten och mineraler, varav beträffande det sistnämnda med framgång. Det kan nämnas att så sent som 1973 var markägaren berättigad till 1 % av den årliga brytningens värde. Någon annan "ägare" än samer har inte funnits till mark, där malmbrytning har skett i Sápmi – exempelvis i malmfälten i Norrbotten. Samerna har dock inte erhållit "1 % av brytningens värde". Numera får inte någon markägare delar "av brytningens värde".

Beträffande jakträtten har staten lagstiftningsmässigt däremot inte haft någon framgång hittills. Juris dr Kaisa Korpijaakko har redovisat ett stort antal exempel från 1700-talet, att jordägaren (lappskattelandsägaren) hade jakträtten på sin mark och några större variationer av den rätten har troligen inte förekommit fram till våra dagar. Det kan dock inte uteslutas att staten på nytt har börjat göra anspråk på jakträtten i Sápmi, exempelvis genom prop 1992/93:32 eller är anspråken endast att fränta jakträtten från en minoritet – samerna. Hur stämmer det, i så fall, med diskrimineringsförbudet i grundlagen? Om anspråken gäller jakträtten generellt, bör de svenska markägarna reagera fortast möjligt, därför att, som professor Bertil Bengtsson (Svenska Dagbladet 1993-10-30) frågar: "Vad får behandlingen av samernas egendomsrätt för konsekvenser för det framtida egendomsskyddet"?

I 10 § jaktlagen (1987:259) sägs att jakträtten tillkommer fastighetsägaren. Vidare stadgas att "Om samernas rätt att jaga finns särskilda bestämmelser". Det faktum att samernas jakträtt omnämns i samma paragraf, beror sannolikt på att lagstiftaren, efter bl a utslaget i Skattefjällsmålet (NJA 1981 s 1), har funnit att samernas jakträtt, ovan odlingsgränsen och i renbetesfjällen, är lika stark som en markägares jakträtt. Under alla förhållanden har staten, enligt jaktlagen, inte jakträtt i Sápmi, eftersom 10 a § jaktlagen (1987:259) noggrant anger inom vilka områden staten har jakträtt och det enda som kan tänkas beröra samer är kronoparken Kloten. Det är också rimligt att anta att staten, utöver vad som anges i angivna paragraf, har jakträtt i Sutme i Västerbottens län och Björkudden och Vuotnavuoma i Norrbottens län, eftersom någon, enligt Statens Fastighetsverk (PM 1995-06-15), har donerat dessa fastigheter till staten.

"Om samernas rätt att jaga finns särskilda bestämmelser" i 10 §, syftar lagstiftaren i första hand på 25 § rennäringslagen. Det finns dock bestämmelser i annan lagstiftning också som rör samernas jakt, t ex i naturvårdslagen (1964:822).

Det kan tilläggas att, i varje fall konungen i Sverige, kan jaga på de marker, som uppräknas i 10 a §.